

מאמר שבע קהילות

יד ושם לקהלות הקדושות

אייזנשטט, מטרשדורף, צעהלים, קויברסדורף

לקנבך, פרוינקירכן, קיצעה,

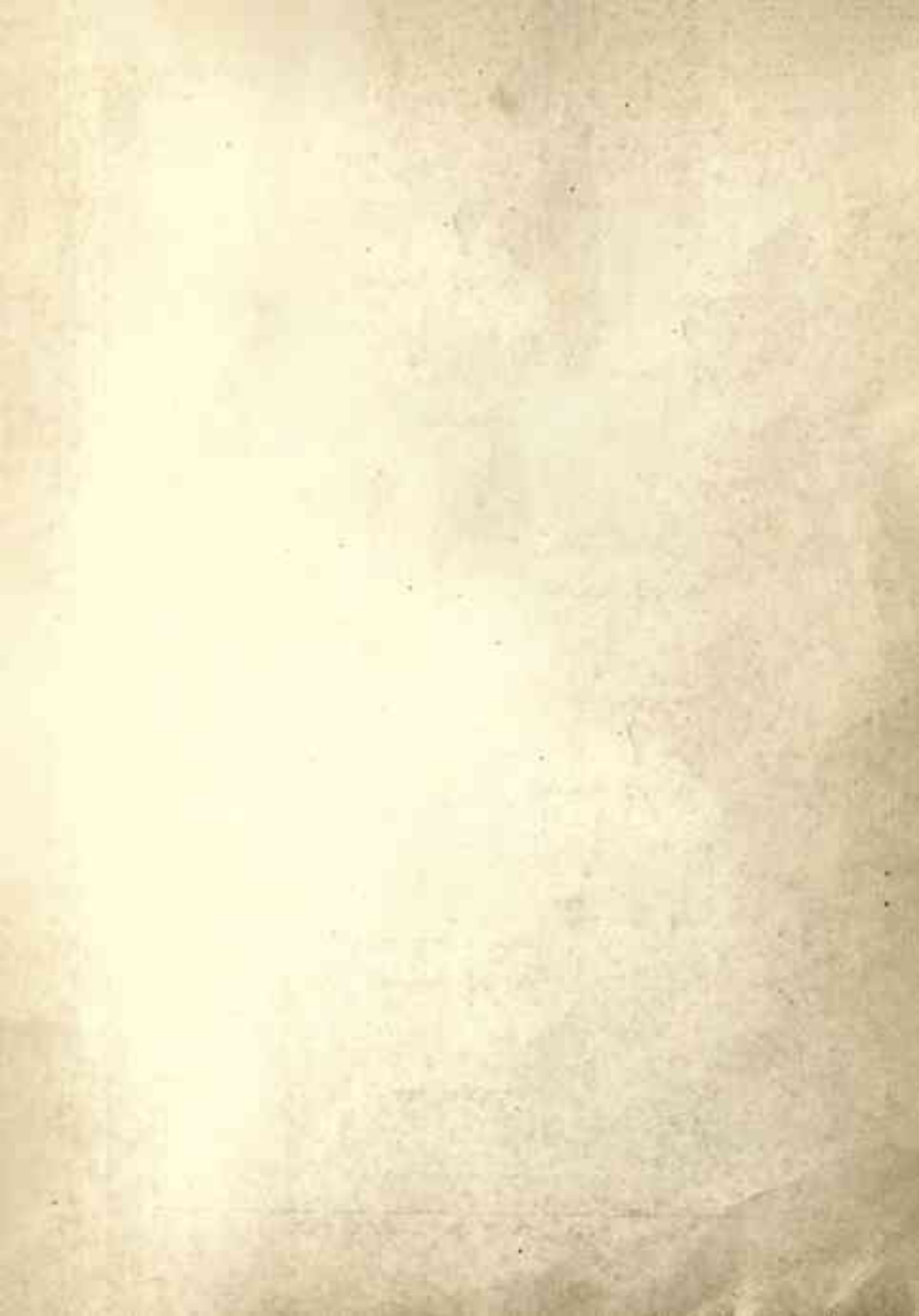

עם רבניהם זצוק"ל, מאורי הגולה, תופשי ישיבות, חכמיהם, סופריהם, מרביצי
תורה ברבים, על כל בני הקהלות אשר הוגלו, הושמדו ונרצחו בידי הצורר
בשנים תר"ץ — תרצ"ד,

זכר כולם ינון עדי עד.

מ א ת

משה גולדשטין

מאמר שבע קהילות

יו"ר ושם לקהלות הקדושות

אייזנשטט. מטרשדורף. צעהלים. קויברסדורף

לקנבך. פרוינקירכן. קיצעה.

עם רבניהם זצוק"ל, מאורי הגולה, תופשי ישיבות, חכמיהם, סופריהם, מרביצי
תורה ברבים, על כל בני הקהלות אשר הוגלה, הושמדו ונרצחו בידי הצורר
בשנים תר"ץ — תרצ"ד,

זכר כולם יגן עדי עד.

מ א ת

משה גולדשטיין

לרעיית הכבודה, המסורה להערצת נושאי
אשרות, מרת מלכה תחיי לבית נוימן,
ילדת עיר מאקו (הונגריה).

דברי הקריבה של חבר הכנסת, הרב ד"ר מרדכי נודוק,
(העסקן הותיק של היהדות הדתית העולמית).

ב"ה, כ' חשון תשס"ו.

דבר גדול עשה ידידי הנכבד, גברא יקירא בתורה ויראה, מר משה גולדשטיין, בהוציאו לאור את ספרו ההיסטורי „מאמר שבע קהלות“, המענין מאד, על קהלות ותיקנות וחשובות מאוד של יהודי הונגריה שעמדו ברומו של עולמנו ועל מנהיגיהן הרחנניים מגאוני ארץ זצוק"ל אשר מפייהם אנו חיים ועליהם גאווחנו.

זהכל כתוב בטוב טעם ודעת ובחבה יחידה וביראת הכבוד לקהלות הקודש שתפסו מקום כה חשוב בעמנו ושנמחקו מעל פני האדמה על ידי החיות הטורפות בדמות אדם.

שמחתי לראות במר גולדשטיין חוקר היסטורי רציני ולא רק מודיע ומספר מה שראה ושמע.

חובתנו להעלות בזכרוננו את העבר המזהיר „בינו שנות דור ודור“ ולקיים קשר הדוק בין העבר וההווה ולמסור לדורות שיבואו אחרינו את גדלם ותפארתם של הדורות שהלכו לפנינו, כדי שזכרם לא יסוף מעמנו לעולם ועד. ועל אחת כמה וכמה חובתנו כפולה ומכופלת אחרי השואה האיומה, אנו מחויבים להנציח באופן כזה את זכרן של קהלות הקודש, אשר חלקן היה בין סלתה ושמנה של היהדות באירופה.

ובואו ונחזיק טובה להמחבר הנכבד בעד מפעלו החשוב, ואני מאחל לו להמשיך בעבודתו הפוריה „המתחיל במצה אומרים לו גמור“, ולזכנו עוד מפרי עטו אודות ימי היהדות העסיסית באירופה, זכות הקדושים והטהורים תעמוד לו ולבני ביתו.

ב"ה, תודש מרחשין תשס"ו.

במקום הקדמה

ברטט וברגשי קודש מוציא אני מתחת ידי את ספרי הקטן „מאמר שבע קהלות“. הנני מנציח בשורותי אלה קהלות קדושות אשר במשך מאות בשנים שמשו למאורות גדולים בשמי היהדות. לפי חז"ל אין עושים ציונים לצדיקים, כי דבריהם ותורתם הם זכרונם. בכתבי את קורות שבע הקהלות הנני מעמיד יד ושם למעשיהם ולפעולותיהם.

המאמר הזה הופיע בקובץ שיצא ע"י הסתדרות המזרחי ליום זכרון השני לפטירתו של השר הדגול ר' דוד צבי פנקס ז"ל שנולד באדינבורג (שופרין), וחונך בשחר ילדותו בקהלות אלו. ובעמדו בראש משמר הכבוד של היהדות החרדית בארץ ישראל התייחס תמיד בכבוד ובהיכב לנצור מחצבתו ולמקום מולדתו. התדפיס הזה יופיע בחמש מאות אכסמפלרים בלבד וכולם מסומנים במספר סידורי.

יהי רצון שספרי זה יתקבל כתרומה להנצחת הקהלות הקדושות לכבודם של מרביצי תורה וגאוני ארץ אשר ישבו על מדין בשבע הקהלות ולכבודו של עם התורה היושב בציון.

המחבר

מאמר שבע קהילות

(איוזשטט, מטרשדורף, קויברסדורף, צלם, פרוינקירכן, קיצע ולקנבך).

שבע הקהילות היו במערבה של מדינת הונגאריה חטיבה מיוחדת במינה אשר בחייה היהודים המלאים שמשו מאז כדוגמה להרבה קהילות בישראל. העיר איוזשטט שימשה כמרכזן של כל שבע הקהילות ובזמנים ידועים רבני איוזשטט נחשבו גם לרבני המדינה. במוכן המדיני השתייכו קהילות אלו עד שנת 1918 אל הונגאריה ורק אח"כ לפי הסכם ונדיג ואחרי משאל תחת השגחת חבר הלאומים צורפה כל הסביבה למדינת אוסטריה תחת השם בורגנלנד.

המקורות בכתב ידועים לנו משנות 1660—1670. כיסוד משמש פנקס הקהילה (Das schwarze Buch) — איוזשטט אשר כמעט כל תוכנו נשתמר

לדורות הבאים.

בשנת 1670 גירש הקיסר ליאופולד מהבסבורג את כל היהודים מאיסטריה והם נאלצו לעזוב את כל רכושם ולגדוד למרחקים. חלקם הכיר בעתיד העגום ושם דרכו יותר מערבה ועד ארצות הבאגת של אמריקה הגיעו. חלקם השתקע בקהילות מורביה בכדי לצפות שם למפנה לטובה שיוכלו לחזור לבתיהם. באותו הזמן פתח את עריו וכפריו ליהודים הנסיך פויל אסתרזהזי אשר בינתיים נתמנה לפלטינוס (מעין משנה למלך הונגריה שעמד תחת חסות שלטון ההבסבורגים) של הונגריה. איוזשטט היתה כבר לפני זה מושב יהודים ידוע וכמובן שעם התישבותם של הפליטים החדשים בעיר גדלה הקהילה לממדים חשובים.

בראשון לינואר 1694 העניק הנסיך אסתרזהזי הג'ל פריוילגיות ליהודים בשבע הקהילות. המסמך הזה מכיל שורה שלמה של זכויות. לא חסרה בסעיפי הדוקומנט הטפות מוסר אשר הסדירה את התנהגות היהודים כאוכלוסי וכאזרחי המקומות

הנ"ל. הוא הרשה להם לסחור בכל מיני סחורות והזהירם לבלתי היות חייבים חובות לאזרחים הלא-יהודים, לא לקנות חפצים גנובים ולהחזיק את דירותיהם בנקיון... ביום ראשון של השבוע לכבד את יום המנוחה של האוכלוסיה ולפתות את חנויותיהם רק בשעה 10 לפני הצהריים. לא לעסוק במלונאות ולא לתת מקום לאזרחים זרים בלי הסכמת השלטונות המקומיים. סעיף אחד מתיר לצעיריהם לשאת אשה לפי מנהגם בלי כל ההגבלה אשר היתה ידועה ברחבי הונגאריה, אבל תנאי העמיד הנסיך (או כפי שהיה נקרא לפי פנקסי הקהילה "הדוכס"), שהנישואין צריכים להיות בין אנשי שבט הקהילות בינם לבין עצמם. ואם אחד היהודים ירצה להשתדך עם משפחת שגרה מחוץ לשבט הקהילות עליו להשיג את רשיונו של הדוכס. הדוכס דאג לכל והסדיר את עניגי החיים והמתים. עוד מלפני שהיה מטריקל סדיר בהונגאריה דרש שיהודי שבע הקהילות ירשמו את הלידות ואת המיתות והטיל עליהם את החובה שאם במקרה מת מישו במחלה אינו שהיא — עליהם לרשום את שם המחלה בכדי שהשלטונות יקבלו מהרשימות את האינפורמציה הדרושה.

מסמך זה מבטיח ליהודי שבע הקהילות — שהיו בעצם יהודי חסות טיפוסיים, הגנה על חייהם במקרה של מלחמה. יש לציין שלפי המקורות אשר בידינו הדוכס שמר את הבטחתיו בכל המקרים הידועים.

מנהיגי שבע הקהילות דאגו איפוא לכל הסידורים האזרחיים ולשלטונות לא היתה בעצם כל השפעה על חייהם הפרטיים. היהודים גבו בעצמם את המסים, דאגו שאנשי הקהילות ישמרו את החוקים הקיימים והעמידו פקידות מסונפת אשר הוציאה לפועל את כל הפקודות אשר נבעו מתוך ההתחייבויות כלפי מגין הקהילות. דאגו שהמסים הרגילים והמסים הבלתי רגילים יהיו נגבים בסדר ובזמן והנהיגו משטר קפדני בנוגע כל החוקים האזרחיים.

ידוע המנהג הקדמון המשונה שביום ידוע אחד של השנה, זה היה נקרא יום מרטיני לפי הלוח הקטולי — על היהודים היה להגיש תשורות לידי הפקידים החשובים של אחוזת הדוכס ועד הדוכס הובאו המתנות האלה. השלטונות היו רגילים, עד כמה שמזור הדבר, לקבל אווזים מפוטמים חיים כתשורות מידי היהודים. האווזים האלו נקראו "אווי-מרטיני". ידוע שגם קהילת פרסבורג היתה רגילה להמציא לידי הקיסר אווי-מרטיני* מנהג זה נשמר כמסורת עתיקה והיהודים הקפידו לתת את המתנות בזמן הנכון. גם שבע הקהילות מסרו את תשורות מרטיני לידי הדוכס ולידי פקידיו החשובים. בתשורות של שבע הקהילות של האזורים המפוטמים שהוכנו במיוחד להמצאת התשורה הוסיפו אז 10 תפוחי זהב ו-10 לימונים שבודאי היו באותם הימים יקרי המציאות.

היחס בין הדוכס בעל האחוזות הגדולות ובין היהודים היה די לבבי. אם אמנם לפי אמת-מדה של היום אפשר לראות מתוך בקשות והקדשות שונות אותות של התרפסות ושל כניעה כלפי המושל, אין לשכוח את התקופה שבה היו חיים יהודים אלה. זכות הישיבה והחלפת מקום הישיבה במקום מושב אחר היתה מוגבלת מאוד, ואם קבוצה גדולה של יהודים מצאה מקום שיכלו לחשבו למקום

* ולפעמים עמר בראש המשלחת שמסרה את האווזים המפוטמים רב הקהילה בעצמו.

מושבתם הקבוע בלי כל הפרעה רצינית או אין פלא שהיתה מוכנה לכל מיני הנחות בשאלת גאווה לאומית או בהכרת כבוד עצמית... העובדות מראות שבמשך הזמן התפתחו יחסים לבכיים בין השליט הזה ובין המנהיגים של קהילות היהודים.

במשך זמן קיום שבע הקהילות היתה תקופה מזוהה של מהר"ם א"ש (רבה הראשי של העיר איזנשטט ושל המדינה) שבה היכירו כל שבע הקהילות במנהיגות של קהילת א"ש. הקשר בין הקהילות האלו, למרות שאחדות מהן היו מרוחקות מן השני במובן הגיאוגרפי, קבעה העובדה שתשתייכו לשטח שיפוטו של הדוכס אסתרזהוי.

בשנת 1835 נפקדה כל אוכלוסית הונגרית ובתוכם גם היהודים, ואז נתחלקו השטחים של המדינה מחדש למחוזות. למחוז (קומיטט) שופרון — היא אדנבורג, השתייכו רק חמש קהילות, ואלו הן: איזנשטט, מטרסדורף, קויברסדורף, צעהלים, לקנבך. הקהילות קיצעה ופרוינקירכן חדלו להופיע בהתיעצויות ההדדיות כי לא היו בשטחו של מחוז שופרון.

בית הדוכס אסתרזהוי היה מאז ומתמיד בעל השפעה גדולה על עסקי המדינה והשטחים שעמדו תחת שיפוטם היוו למעשה מדינה בתוך מדינה. ומכיון שכך, גם יהודי החסות שהשתייכו לשטח הזה היוו שלטון עצמי יוצא מגדר הרגיל. היו נהנים מעצמאות בשיפוט האזרחים היהודים. ראש הקהל היה גם שופט האזרחים הרב דמתא לקה חלק בשיפוטם של יהודים רק אם היה עליו להתחיל לפי דיני ישראל. ראשי הקהל שקדו על שמירת התקנות שהסדירו את חיי הקהילה ובשיפוט זה היו מנהיגי הקהילות עצמאיים בכל המובנים. ידוע השרביט המיוחד שד שופט יהודי שהחזיק בידו בשעת המשפט כמנהגת של התקופה.

שבע הקהילות, ואחרי זה חמש הקהילות, החזיקו במוסדות למופת: ללימוד תורה ולעזרת דל ואביון. היו יהודים רבים שרכשו זכות אזרחות בשבע הקהילות ואם גם היגרו לארצות נכר לרגל עסקיהם, שמרו על אזרחותם. מנהיגי הקהילות היו זכאים לאשר את אזרחות היהודים גם אם לא גרו במקום. במקרים כאלה גבו מסים מיוחדים. אופיני הדבר, שעל פי רוב לקחו מיהודים שגרו מחוץ לשטח שבע הקהילות כספים בשביל החזקת התמחוי ובתי מחסה לעניים.

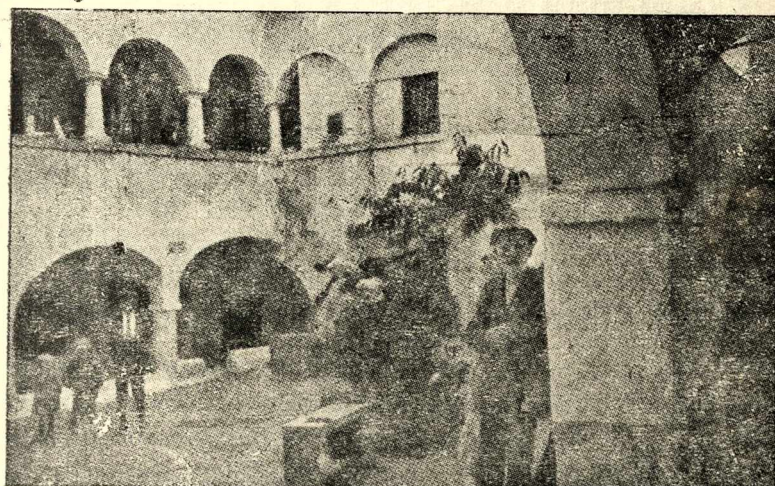
יש לציין תקופה מזוהה כשהופיע כרבה של איזנשטאט הרב ר' עזריאל הילדסהיימר שבא מגרמניה. הרב הזה, שהיה מנהיג החרדים בגרמניה, הביא אתו מנה גדושה של תורה ודרך ארץ ובוזה היה רב מטיפוס חדש, שעם כל חרדותו היה בקי במדעי חול ולמרות הדרגה האקאדמית היה חרד מאוד לדבר ה'.

בשנת 1848 עברו עליהם זמנים קשים. אם גם היו מרוחקים משטח המלחמה שההונגארים לחמו נגד עריצות ההאבסבורגים בכל זאת שתו מכוס התרעלה ככל יהודי הונגאריה, כשהשתררה הריאקציה של שלטונות ווינה אחרי הכוחתם של הלוחמים ההונגארים. הגנרל היינוי האנטישמי שהופיע בשם השלטון ההאבסבורגי בהונגאריה מצא שיותר מדי יהודים היו בתוך שורות לוחמי החופש נגד העריצות, והטיל קנס מיוחד על קהילות הונגאריה בסך של 2,100,000 פלורין (סכום עצום מאוד בזמנים ההם). הקהילות ברובן הגדול לא יכלו לעמוד בתשלומים האלה

והתנהל משא ומתן ממושך עם השלטונות עד שפראנץ-יוסף הראשון בשנת 1867 * הורידו לסכום של מיליון פלורין, בתנאי, שסכום זה יוצא לעניני החינוך העממי של האוכלוסיה היהודית שבהונגאריה.

למען האמת יש לציין שהיהודים אמנם שילמו את הסכום אבל השלטונות גם לא חשבו לקיים את הבטחת הקיסר הזת בנוגע לקיום תחינוך העממי היהודי. שבע הקהילות ראויות לציון מיוחד בין כל קהילות הקודש אשר היו ואינן, כקיבוץ יהודים אשר השאיר אחריו רושם עמוק מאוד, רושם חיובי לדור שנשאר לפליטה.

(*) זו שנת הסכם האבסבורגים עם העם ההונגארי.

הצר ברחוב היהודים במטרשדורף

קהילות מאטרשדורף (מטרשבורג) המעטירה

קהילה זו נמנית על הקהילות העתיקות ביותר שבגלות אשכנז. לפי אגדות המתהלכות בין תושביה נוסדה בידי ששה אחים, ומכאן שם המשפחה שיש לה מספרים על יהודי וורמייזא שבגלל כל מיני עלילות ולעז שהוציאו עליהם צוריהם הנוצרים (כולל האשמות שצלבנו את הצלב) המציאו לשלטונות חליפת מכתבים בין קהילות וורמייזא ובין אנשי ירושלים ומתוך מכתבים אלה יוצא שיהודי וורמייזא גרו כבר בעיר עיד לפני הצליבה... דבר דומה קרה גם ליהודי מטרשדורף, כשהכומר המקומי הסית את ההמונים הנבערים נגד היהודים באשמה שהם הרגו את מושיעם. שופט העיר בא אל ראש הקהל שהיה ידידו וסיפר בחרדה מה שמתרחש בין הנוצרים שבכפר. ראש הקהל אמר לו שלא ידאג מכיון שלא אנשי מאטרשדורף היו בין אלה היהודים אלא אנשי הכפר הסמוך. השופט הנוצרי מסר את האינפירמאציה הזאת וחמת ההמון שכבה...

ידוע הדבר שבתקופת הקיסר קארל הגדול היה ישוב יהודי במ"ד (מטרשדורף) וזה נהרס והוקם מחדש בשנת 1222 לספירת הנוצרים. כעובדה בולטת

(*) מצאצאי חי אחד מר שישנה זה 30 שנה בחל"אביב והיא מילרין מאטרשדורף.

ביותר מוכרת הטבלא שעל שער בית הכנסת בשנת ה'ק"ד לפ"ג וזה מתאים בספירה הרגילה לשנת 1353.

בשנת 1491 עברה הבעלות של מ"ד וכל הכפרים הסמוכים לידי הנסיכים ולא ידוע לנו באופן ברור אם גורשו גם מקהילת מ"ד. בכל אופן ידוע היה שקהילת מ"ד היתה בימי הביניים תחת חסותו של איש מיוחד במינו. היה זה האציל האנט פון פריאך. הוא שלט על מאטרשדורף ועל קויברסדורף והיה לו העז להגן על "יהודיו" בזמן שבכל הקהילות מסביב לא ניתן מנוח ליהודים והיו צפויים לגירוש אחד גירוש.

חוקרי ההיסטוריה מצאו שהמצב של תוהו ובוהו בשלטון ההונגארי גרם לזה שיהודי הונגאריה נשארו באופן יחסי מוגנים על ידי שליטים מקומיים. באותו הזמן במדינות שהשלטון המרכזי היה איתן והשליטים המקומיים לא העזו להתקומם נגד הוראות המלכים או הקיסרים, כמו בצרפת, ספרד, אנגליה ופורטוגאל, גורשו היהודים ממקום מושבם בלא רחמים.

בשנת 1527 גורשו היהודים מעיר שופרון (אדנבורג) בגלל החובות שאורחי העיר חבו ליהודיהם כדי להיפטר מהחובות... הם מצאו מקלט באיגושטאט, מאטרשדורף ומשם פנו בבקשה אל הקיסר פרדינאנד והוכיחו שאנשי העיר שופרון חייבים להם סכומים ענקיים ולמרות שגורשו מהעיר באים הם אחריהם עד מ"ד ומבקשים מהיהודים הלואות נוספות. בחצר הקיסר הכירו בצדקת טענת היהודים אבל למרות זה לא הוחזרו לעיר שופרון אלא התירו להם להגיש קובלנות משפטיות נגד החייבים והובטחה להם הגנה משפטית.

בשנת 1569 גרו במ"ד 60 יהודים. בשנה זו הוגשו תלונות נגד האציל פון פריאך שנאשם בהגשת עזרה ליהודים זרים אשר נמלטו לשטחו וקונים ומוכרים בהמות ודועים במרעה הציבורי את עדרם. האציל התגונן בעוז ובגאון והמשיך לתת מחסה ליהודים מגורשים. מצב זה נמשך עד שנת 1622 כשעברה הבעלות של מ"ד עם כל הסביבה לידי הנסיכים מבית אסתר-האוי. משנת 1647 ידוע שהיה גירוש כללי של כל היהודים בכל מדינת הונגאריה וגם קהילות אלו נכללו בצו הגירוש הזה. בשנת 1708 שבו התיישבו מחדש בבתיהם. במלחמת הקורוצים נגד השלטון האוסטרי בהתחלת המאה ה-19 גורשו שוב היהודים מקהילות אלו אבל הם מצאו מחסה במבצר פורכשטשטיין. עוד מראים במבצר הזה את בית הכנסת ואת מקוה הסהרה שהמגורשים הקימו לעצמם.

הגירוישים התכופים הביאו לידי כך שבני הקהילה נפוצו בכל קצוי תבל כי חיפשו לעצמם מקום להתיישב עם משפחותיהם.

רחוב היהודים במ"ד היה טיפוסי לפי חייהם הציבוריים. על הבית הראשון של רחוב היהודים היתה טבלה וכתובה עליה "יודנשטאדט". על יד השלט הזה אפשר לראות את עמודי הערוב. על העמודים ישנם עוד זרועות שהחזיקו פנסים להאיר את הרחוב.

הבנין המרכזי של רחוב היהודים היא בית הכנסת. לפני כעשרים שנה הסכימו שני בעלי בתים, ר' יהודה הירש ויואל פלנר שימשכו אותם בחבלים עד גובה הכיפה של בית הכנסת ושם מצאו כתובת: עד כי יבוא שילח לפ"ק. (היינו שנת תס"ח). בכניסה לבית הכנסת אפשר לראות טבלא עתיקה ושם חרוט

ה'ק"ד. בכניסה לבנין עתיק זה היה „ברזל הצואר" אשר בו הוכנסו נאשמים אשר נשפטו בידי השופטים היהודים של הקהילה. על יד רחוב היהודים עבר גהר קטן אשר בימות הגשמים עבר על גדותיו ולפעמים חדרו המים לתוך בית הכנסת. היה מקום אחד שצוין עליו: „עד פה גברו המים".

בית הכנסת היה מואר בנברשות נחושת שבהן היה מקום לנרות שעות. הנברשות היו גדולות בקרבת הקיר המזרחי והלכו וקטנו לצד הקיר המערבי. הבנין נבנה בסגנון גוטי טהור והקירות היו מכוסים נוסחאות תפילה שרגילים היו להתפלל בשבתות ובתגים.

עניני הקהילה ניהלו על ידי ועד נבחר. היא נהנתה מאוטונומיה גמורה בכל עסקיה. על יד ראש הקהל עמדו שני טובי העיר, שלושה גבאי צדקה, אחד גבאי תלמוד תורה ועוד 11 איש ממונים, שביחד ניהלו והיוו את הועד של כל העיר והקהילה.

כבוד גדול הוענק לאלה אשר נבחרו לעמוד בראש הקהילה. הנבחרים היו צריכים להצהיר קבל עם ועדה שמקבלים על עצמם לנהל את עניני העדה בנאמנות ובלי כל פניות. בשבת הראשונה אחרי היבחרם נקראו כולם לתורה לפי תוארם וגילם.

זכות מיוחדת ניתנה לוועד המנהלים של קהילת מ"ד, שאת התואר „מורינו" ואת התואר „חבר" מסר הרב דמתא רק לפי הסכמת ראשי וטובי הקהל. בקהילת מאטרשדורף כיהנו רבנים ואנשי שם עולמיים, ידועים בצדקתם ובחכמתם עד ימינו.

הרב הראשון שעלינו להזכירו היה רבי משה, שהיה אביו זקנו של רבי אלעזר קלליר.

הרב הראשון שעליו ידוע באופן ברור שנהל את עסקי הרבנות במקום, היה רבי ליב פראנקפורטר, בנו של הרב הגאון רבי שמואל בן צבי שכינה קודם בקראקא. ידוע עליו שעבר את כל הש"ס מ"ב פעמים בכדי לקיים „ודברת בס". כתב את הגהות הש"ס ודאג להוצאת הש"ס מחדש. רבי אריה יהודה ליב וחתן בנו רבי שמואל כהן שוטן או המהרשש"ך. כתוצאה מהעבודה הכבירה נדפס הש"ס בשנת 1721 באמסטרדאם וחלקו בפרנקפורט ענ"מ. אחריו מלך כרב במ"ד בנו הרב ר' נתן נטע שקיבל את השם שוטן ע"ש חותנו של אביו. הרב הזה סבל הרבה מתשדות שחשדו בו שהוא שבתאי מכיון שבמהלוקת שבין ר' יעקב עמדין ורבי יהונתן אייבשיץ נאלצונו הוא הגן על האחרון.

על מצבתו של ר' נתן נטע שוטן לא רשום תוארו הרבני. לעומת זה על מצבת קבר בתו רשומים שבתו ותוארו בשלמות.

אחרי מותו של ר' נתן נטע מלך במ"ד ר' גרשון היות בוכשטיין שהוזמן מכאן לרב לניקולסבורג.

אחריו נבחר הרב ירמיהו רוזנבוים שבא מעיר אושוויינצ'ים (אושוויץ). עבר מכאן לקהילת שמשון שעל יד דברצין שבהונגאריה ושם מנתתו כבוד. אחריו מלך הגאון החריף ר' יששכר בר בלוד בעהמח"ס „בינת יששכר". היה פעיל מאוד בארגון חיי היהודים ורצה להקים ועד ארצי של שבע הקהילות כדוגמת ועד ארבע הארצות שבפולין וליטא. הרבה טרח בכך אבל לא עלתה בידו

לגמור את הדבר. התקין תקנות חשובות בקהילה ושמר עליהן בקדנות ובחומרת יתירה.

אחריו עם הפסקה קטנה נבחר הרב רבי משה סופר מפראנקפורט שעם הופעתו נכנסה הקהילה לתקופת הזוהר שלה. בעל ה"חתם סופר" שבא מפראנקפורט הרביץ תורה ברבים, הגדיל את הישיבה והיו שנים שלמדו אצלו כחמש מאות תלמידים.

רבי משה סופר זצ"ל נעשה במשך זמן קצר האישיות המרכזית בכל חיי היהודים בהונגאריה ואחרי כמה שנים נלקח אחר כבוד להיות ראש ואלוף לקהילת פרסבורג המעטירה.

בשהותו במ"ד אימץ לו ה"חתם סופר" בראשונה נער מבחורי הישיבה ואחר כך ילד רך שהתיתם מאביו שהיה חזן בית הכנסת. הרב הגדול הזה, למרות היותו יושב ועוסק בתורה יומם ולילה, מצא מקום לעסוק בצרכי רבים ולעשות חסד עם אלמנות ויתומים. לא בנקל עזב את המקום במ"ד, שם הצליח להרים את קרן התורה עד כדי כך שאמרו שגם קצבי מאטרסדורף יכלו לפלפל בסיגיא שהרב למד ברבים בישיבתו.

רבי יעקב הירש בספרו "מר דרור" כיתב שהלכות רבנות יכלו ללמוד ממאטרסדורף בתקופת כהונתו של ה"חתם סופר" זצ"ל.

אחרי ה"חתם סופר" נבחר הרב ר' בונם איגר ז"ל, אחיו של ר' עקיבא איגר מפוזנ, זצ"ל.

ר' מאיר אלמאש ששם משפחתו היה פישר הגיע בנסיעותיו המרובות למאטרסדורף ואחרי שהתכבד לדרוש ברבים בשבת שזכה ראו את בקיאותו הגדולה בתורה ולמדני המקום בחרו בו כרב דמתא. אבל — אנב חירפתא שבשטא: קלקל כנראה את יחסיו עם "בעלי הבתים" שלו נופגי שהקל בידועותיהם ונזף בהם ברבים בשעת פלפוליו בשיעוריו ובדרשותיו. נראה שלא היתה לו גם הסבלנות לשבת בקהילתו ונסע הרבה מקהילה לקהילה גם אחרי שנבחר במאטרסדורף ולמרות שה"חתם סופר" הגן עליו מטעמים עיקרונים נאלץ היה לעזוב את קהילתו ושב לגדוד למרחקים.

ושוב עלה כיכב גדול על כסא הרבנות במ"ד: רבי שמעון סופר זצ"ל, בנו של ה"חתם סופר", שכיהן ברבנות 15 שנה. מכאן נבחר לפאפא ומשם לקראקא. נבחר לפארלאמנט האוסטרי בשנת 1879.

אחריו היו דייני הקהילה ר' אהרן זינגר (1868) ורבי דוד כהן (1888) ואחריהם היכתה בכתר הרבנות הרב רבי שמואל אהרנפלד, בעל ה"חתן סופר", ואחריו כיהנו צאצאיו במשך דורות כרבני הקהילה.

תישבים זקנים סיפרו שרבי אבא'לה גומבינר, מחבר "מגן אברהם", היה בסוף שנותיו במאטרסדורף ונקבר בבית החיים של המקום אבל מצבתו לא נמצאה.

מסופר על רבי שבתי כהן זצ"ל בעל "שפתי כהן" על "חזון משפט" שבא דרך גדודיו כפליט למאטרסדורף. ראש הקהל קיבל אותו בזרועות פתיחות ודאג לו. לילה אחד כשישב ולמד תורה שמע קול בכי על יד דלתו. כשפתח את הדלת ראה שצעירה צומדת שם בעינים דומעות. כששאל אותה לפשר הדבר אמרה שהקסת שצומדת על השלחן מיכרת לה מאיר כי זה של אחיה. הצעירה היתה מעיר רחוקה

והיא אומצה על ידי ראש הקהל כבת. הש"ך הכיר בה כאחותו והדבר היה לפלא. לפי מקורות היסטוריים נשא הפרנס את הצעירה לאשה ומצאצאיהם היה הרב מאיר אייזנשטט המהר"ם א"ש בעל פנים מאירות.

קצרה היריעה להביא כאן את כל המנהגים והתקנות שהונהגו בקהילה מפוארת זו במשך דורות על ידי רבנים גאונים שהעלו את ערך שמירת המנהגים, ודבר זה שמר על טהרת חיים מיוחדת שעזרה בהרבה להחזיק את הדורות הבאים במסגרת הישראלית-המסורתית. על כל דבר הוכרו ברבים ולא היה מי שיעז לעבור על הוראות הרבנים והוראות טובי הקהל.

השמש שהכריז את כרזותיו ברבים השתמש בפטיש של עץ אשר היה נקרא ה"שול קלופפר". פטיש זה הובא ארצה ונשמר לפי הוראות המנוח השר דוד צבי פנקס ז"ל בבית הכנסת הגדול בתל-אביב.

מהמשפחות שחיו מקודם במאטרשדורף חיים כעת בארצנו: שוטן, שן, מאיר, סופר, רכניצר, בנדיקט, ברייאר, שישה, ליטנר, מאנהיים.

ר' יהודה שוטן, מצאצאי מאטרשדורף, שביקר במקום אחרי שנות השואה מצא את בית הקברות העתיק חרוש ומוכן לגן ציבורי. בתי היהודים הרוסים או שרופים ואין יהודי גר במקום.

ככה נסתם הגולל על מקום תורה ויראה בגלות אשכנז.

אחרי הרה"ג ר' שמואל אהרנפלד בעל ה"חתן סופר" כיהן ברבנות הרב ר' שמהה בונם אהרנפלד ואחריו נכדו ר' שמואל אהרנפלד.

הדיין האחרון של מאטרשדורף היה הרב ישראל טויסטיג. תלמיד ותיק של מרן רבינו ר' שמואל רזנברג זצ"ל מאונצדורף וכעת תושב עיה"ק ירושלים תר"ב.

ציוני קברים במטרישדורף

א. ר' ליב פרנקפורטר שוטן ז"ל.
ברמה נשמע ביללה קולנו כי שבת משוש לבנו
נפלה עטרת תפארת ראשנו, מגיננו ומגן הדור
גאון עוזנו

ה"ה ארי' דבי עליאה א"מ"ר הרב המאור
הגדול הותיק החסיד המפורסם עזותן כהלל
מזה רבן מזה מו"ה משה ארי' יהודה ליב
ברא כרעי דאבו' כבוד גדולתו בק"ק פ"פ
דמיין שקעה חמה שלא בעונתו ליל ש"ק י"ט
טבת תצ"ח לפ"ק תהיה נפש אדוננו צ.ב.צ.ה.

ב. ר' נתן נטע שוטן ז"ל.
פ"ג מוה"ר נתן נטע בן הרב הגאון מוה"ר
ליב זצ"ל. אשר שקעה שמשו שלא בעונתו כי
נשבה הארון וכי לקח אותו אלוהים ביום ה'
ב' דר"ח תמוז תקכ"ה לפ"ק.

ג. ר' ישכר בר בלוד ז"ל.
יצאה נשמתו יום ט"ז שבט תקנ"ח לפ"ק, פ"ג
אדוננו מורנו ורבינו הרב המפורסם החסיד
צנא מלא ספרא כבוד קדושת שמו מוה' יששכר
בער בן הרב החסיד מוה' שמעון בלוד מהמבורג
זצ"ל י"ג בקדושה ובטהרה ונקבר ביום ו' עש"ק
ט"ז שבט תקנ"ח לפ"ק.

ד. ר' בונים איגר ז"ל.

הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול חרוץ ושגון
זית רענן גאון עוזינו מנהל עדתינו מו"ה
שנחזה ביום גינס וצו"ק"ל אב"ד דקהילתינו
יע"א בן המנוח התו' משה גינס זצ"ל נכד
להרב הגאון מוהר"ר אברהם ברדא וצו"קל והרב
הגאון מוה"ר עקיבא וצוק"ל בה"מ משנת דרבי
עקיבא נר"צ עש"ק ד' סיון תקפ"ט לפ"ק.
פ. נ.

עדרים מצויינים חרבה חגה והירבו בגויעת מורינו ורבנו,
מעלתו לשמים גדלה
זוהר תורתו גוללה
בחטאנו נאסף אדוננו
חכם וסופר גוע
וגאון עוזינו נגדע
נשובה ונחפשה דרכינו
הוי ואבוי נשמעה
בשלמי הרעה
נשבה מחמד עינינו
בחריצותו צלל אדירים
והעלה פנינים יקרים
שואל ומשיב כענינו
והרביץ תורה ברבים
תלמידיו כפני להבים
מאין יבוא עזרתינו
נועם אמריו הזהירו
הר וגבעה הקדירו
ועתה יבש מעוננו
מעוז השב שובב
מוסריו אף חובב
במשליו האיר פנינו
בניו נעימים ויקרים
מפז וכסף נבחרים
אכדנו תורת אבינו
נפלאו מאמריו בהלולים
חרוץ ושגון בפלפולים
מראה פנים בתורתנו
מהררי אל מחצבו
גזעי רמים מטגבו
זכותם הם ישועתינו

משוח שמו בכתר
 הטוב והנעים ביותר
 זכותו יהי משענינו
 שלחו אראלים בארוננו
 וגשאר כסוכה במלוננו
 והננו תועים ביגוננו
 הוא נסע למנותות
 ועזב אותנו לאנחות
 ואין מי ינהלנו
 גבר חכם בעוז
 הגדיל בתעצומות ומעוז
 סברות ישרות הנחילנו
 ירד בעמקי מצולה
 והעלה בידו סגולה

ה. הרבנית יוטא בת ר' שמואל כ"ץ שוטן ז"ל.

ציון גברת גלה הכותרת
 הידד יענה רוינו לענה בנות בוטחות
 נשים שאננות קינה יללה שמענה
 תנין בבנות יענה
 על האשה היקרה חכמה מפנינים בלי פו תמורתה
 פטדת כוש לא יערכנה להנה טמונה לרגבי אדמה
 פה ספונה הרבנית החסודה מרת יוטלא בת
 הגאון הגדול המפורסם

כמות ירד שמואל כ"ץ שוטן זצ"ל שנכבה
 האורה בארבעה לחודש ראשון לחדשי השנה
 יום א' ד' ניסן תק"י"ט לפ"ק

הילילו ה' ליום כי קרב יום צרה בנפול עטרה תבכו ותנודו
 דמו קלא וגם דלו בכו כל כבודה בת מלך קנים למדו
 באה הצפירה תפארת מנשים באוהל אהלי פתאום שודדו
 נחלה מכה מאור אכן חלינו היא נשאה קראו לבבכם והתבודדו
 יפעתה יפי וחכמת חלל לארץ ושם אשה גדולה וקיר לשנה נצמדו
 תקראו למקוננות ויקונו הוי תודה הוי הדרה הוי אחות יספודו
 מעשה תהילה רבדים עשתה לה חם דרכיה וצדקתה
 ישוממו רבים ספרו מגדליה ראשי אמת והתיחסם לבניהם אשר ילדו
 והחי יתן אל לבו איך אבדה מן הארץ כל רואה יתנודדו
 טוב הצפון תשביע בצהצחות ותלך מחיל אל חיל אשרי לא ימעדו
 לא תרא מפחד רעה והלך לפני זכיותיה וצדקתיה לפני יצעדו
 אף גילת ורענן תפרה ותגיל לעת ירננו שוכני עפר ולתחיה יעמדו
 ה. הרבנית זלדה בת רבי לייב ליד שדורף ז"ל
 הוי רעים במר נפש יחד תקוננו

ועקו איך לחושך דעכה אורה מעינינו
שאו קינה,

על אשה חשובה והגונה

אשר פה טמונה

הרבנית מרת זלדה בת הקצין התורני המרומם המופלא

כמוה"ר לייב לירדשדורף נר"ו

שבענו מרורות שביום שנלקו המאורות

נפטרה ונקברה

יום ד' ט"ו ת' קי"ח' לפ"ק

הדור אתם ראו והתבוננו הספד מר על אכן הראשה ראש ולענה

רכה וענוגה היא היתה בעמי שבחה ותהילתה ספרו במענה

ברכ"א כבת שבע מחטא נקיה מתאום בא שמשה היום פנה

נות בית חלקה שלל בשובה ונחת והיא כפורחת שבה רוחה אל נדנה

ימיה קלו מני ארג ותהי לאשת חיל והנה ספונה באבן פנה

תאניה ואניה רבתה בבית יהודא כי יונה תמה נדדה מקינה

מרגלית טובה היה בידנו ונאבדה כי לקח אותה אלוקים ואיננה

זה לזה הניעו ראש איך גערה פטדת כוש לא יערכנה

אילת אהבים אהבת חסד והצנע לכת נאבדה מבית מלונה

לא נראה השחת ותשביע בצחצחות במעלה העליונה

דשן ידושנו עצמותיה ברב טוב הצפון ותנוח במנוחה נכונה

אף בשרה ישכון לבטח בדרך ושאנן ותיוון מזיו השכינה

לעת התחי' תעמוד לגורלה לעלות לציון ברנה.

ז. הרבנית רייזל בת רבי וולף בריללין מנססווי

פה טמונה הרבנית ההגונה

אשה חכמת לב בחכמה ובתבונה

עשתה רצון קונה צדקתה בחוץ תרונה

היתה כשושנה

מרת רייזל

בת הר"ר ר' ד' ל' ב' ר' ל' ל' מ' נ' בעשור

לחודש ז' י' הודה פנה ביום שלא נאמר כי טוב

נפטרה ונקברה בשם טוב יום ב'

יוד אייר תו קוף טית ויו לפ"ק.

חידד על ציון קבר אשה גדולה

רבת אנוחות שברון מתנים וחלחלה

בכו לאובדים מגורת זהב טהור כולה

נעים היו מעשיה כקטורת בלולה

ידיה שלחה לאביון ואל דל השכילה

תלמיה רותה נחת גדודי היתה ואוהלה

מקיר אבן תועק הגה והי ויללה

רש ועשיר יפגשו ספדו על כל אלה

תהלתה ושבתה ברחובות נתן קולה
 רכה וענוגה אל עפר נתן חילה
 יהלך לפניו צדקתיה ותשכון ברום מעלה
 זכיותיה וצדקותיה צדק יקראו לרגלה
 לבטח תנוח ולקץ הימין תעמוד לגורלה
 בשובה אל מחצבה וגוה לארץ הושפלה
 תפארת אשה שבת בית איך נפלה
 היא היתה אם כל חי ברב חמלה וחנינה
 ראתה ערום וכסיתיה כסות ושמלה
 רחמה את לא רוחמה ורב חסד גמלה
 ותתן תרף ומזור ותתול ללא תותלה
 וי אבדה נפש יקרה צנועה ומהוללה
 אחריה ישאגו כולם בקול המולה
 לב מתנה אבד מתוך הקהלה
 פרות תפרה ותגיל אף רענן וגילה
 זיו השכינה השביע בסתר כנפיו סלה
 לדרשו עצמותיה ולא תעזוב נפשה לשאולה
 גם כי ינשא לקבץ נדחי עם סגולה
 ת.נ.צ.פ.ה.

- ח. מורינו ר' ליב באדען ז"ל.
 התורני מו"ה ליב באדען י"ג ונקבר ביום ד' שושן פורים תקס"ג לפ"ק
 יהודה יעלה ויבוא לפני אלוקיו
 לבו נהג חכמה ויראה כל ימיו
 ירא ה' מגעוריו עד יום פרידה
 בהונו ובגרונו הכין לו צידה
 בא' ד' יין ברך ה' השמימה
 זה לזה יאמרו מלאכי רומה
 לנצה יזכר שמו כי השאיר
 אחריו ברכה על האדמה.
- ט. ר' דוד בר' מאיר ז"ל
 ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל המונו
 כבד את ה' מהונו ומגרונו
 עבודה שכלב זו תפלה היה תמיד ביגונו
 לביהכ"נ היה רץ בומנו לבקש רחמים מקונו
 ולא דבר דבר חול בלשונו ירא ה' וסר מרע
 היה ה"ה הר"ד דוד ב"מ י"ג ביום ר' עש"ק ער"ה אלול תקס"ב לפ"ק.
- י. העסקן ר' אהרן בר' ישע"י ז"ל
 י"ג יום א' ח"י תמוז שנת תקמ"ח לפ"ק.
 פ"ט ואהרן רודף שלום ואוהב שלום
 השכים ערב ובוקר לתפלת יום יום

ראש המדברים ומטיב בעולם
נהג א"ע בדרך הישר עד היום
עוסק היה במו"מ באמונה כיהלום
ירא ה' והצנע לכת ונקי כפים
ה"ה האלוף ה' אהרן ישעי' ז"ל

יא. ר' מאיר בר' אהרן שישא ז"ל.

גפטר ונקבר ביום ג' אסרו חג דשבעות תרכ"ו לפ"ק.
מצוה לקיים דברי המת שלא לכתוב שבח על מצבתו
פה נטמן הרבני המופלג מו"ה מאיר בן כ"ה אהרן שישא סג"ל
זצ"ל ושם אמו מלכה.

יב. ר' יוסף בר' אברהם ז"ל.

פ"ה איש צדיק תמים ירא אלוקים, רבים השיב מעון
ה"ה כמו"ה יוסף בהר"ר אברהם ז"ל י"נ ונקבר בשם טוב
חי"ת טבת ביום עש"ק תרי"א לפ"ק
יוסף היה המשביר לאחיו כל הימים
ותשב באיתן קשתו חסון כאלונים
סר מרע ועשה טוב והלך בדרך תמים
פרש לרעב לחם כסה והלביש ערומים
בהר אלוקים עלה זקן ושבע ימים
אב לנבונים היה תפארת לחכמים
בצדקתו צמד עד שובו לבית עולמים
ראש ומנהיג היה בקהילתו קהל נבונים
הם יעידו כי היה ראש הבשמים
זכרונו לברכה יסופר מאבות לבנים.

יג. ר' משה אהרון מוינדן יליד איזנשטט ז"ל.

הרב הגדול בתורה וביראה חכם וצדיק כמו' משה בן מו"ה אהרן ווינדען
מא"ש י"נ ליום עש"ק ה' תשרי תר"ד לפ"ק
פ"נ הרב את ריב ה' בצדקתו
הגדול בתורה וחרף במשנתו
כמו הרים עוקר וטוחנן בסברתו
משה זה האיש גדול מאוד ביראתו
בן לאביו שבשמים מילט העיר בחכמתו
מוהר ומתן לא לקח תמור עבודתו
אהרן ומשה ושמחו לקראתו
מאש דת לא מש כל עוד נשמתו
זכרונו לברכה הוא ותורתו.

יד. ציון הרב ר' מאיר אלמאש (פיפר)

בבית עלמין והרינג, זינה, ז"ל.

הרב הגאון החריף העצום העמקן ובקיא
בח"ת הדרשן הגדול הצדיק המפורסם כבוד

מוה"ר מאיר מאלמאש שהיה אב"ד ור"מ
בכמה קהילות קדושות נתבקש לשיבה של מעלה
נוגה ליום עש"ק י"ג כסלו זכותו יגן על ישראל לפ"ק

מתוך יצא מעז הויל מור עם בשמים
איזן וחקר לפענת חדשים נעלמים
יגע להתחתן עם מלומדים מסויימים
רועה נאמן היה כליל תפארת חכמים
פומיה לא פסיק מגירסא לילות כימים
אף לעתות בצרה ואחז בחסידות תמים
פארהו לאחד הדרשנים המפורסמים
עינה בצום נפשו שבוע כלה כמה פעמים
רב טוב צפון לצדיק מהמקיץ נרדמים
תנצבה תחת כסא כבוד צור עולמים.

זה הגמרא משך שיך להב' אליעזר העניגסבר מק"ק מט"ד (מטרסדורף)
אני הכותב הק' פייש לייכט לומד כאן אצל הגאון הגדול שלשלת היותסין
מהי שמעון סופר נ"י אב"ד דק"ק מט"ד, היום יום ה' מנחם אב תרי"ט לפ"ק.

תקנות קהילת מאטרשדורף המעטירה

בעז"ה

א. בציפיתנו ציפינו שיהיה לנו תמיד רב הראוי להיות תופס ישיבה לכן מקבלים עלינו ועניגסטענס ג' בחורים צו פערפלעגען הבאים לכאן ללמוד על הישיבה. הסידור בין בעלי הבתים להספקת צרכי הבחורים יעשה ע"י ר"ה דקהילתנו ושני גבאי צדקה.

מצות ושכר חיזוק לת"ת אית' במס' ברכות דף ל"ד ע"ב ובמס' סוטה דף א' ע"א ועוד ביתר מקומות בש"ס ובמדרשים.

ב. הרב דקהילתנו מחויב לדרוש שיעור דרבנן ותוכחת מוסר בביהכ"נ שתי שבתות בחודש בזמן הקיץ לפי שטר הרבנות שלו וכן יקוים תמיד. שורשו בילקוט פ' ויקהל ובמ"א סימן ר"צ. וכן משמע במס' ברכות דף כ"ח ובחגיגה דף ג' ע"א.

ג. החזן דקהילתנו מחויב לירד לפני התיבה ביום בו"ה בשחרית וכן בת"צ ור"ח ושבתות ויז"ט וחג. מוספי ימים נוראים, ובשאר ימות החול מחויב השמש לירד לפני התיבה ערב ובקר, כן מנחה מעריב בש"ק, אך בג' רגלים לתפלת ערבית יכבדו הגבאים ע"י השמש למי שירצו. אין רשות לשום אדם לירד לפני התיבה אפילו אבל על אביו ואמו ר"ל מחויב ג"כ בפעם הראשונה לקבל רשות מהנ"ל, וכן ליום הזכרון, וזה אחרון קודם לאבל לירד לפני התיבה.

סמכ' ברייתא ברכת דף ל"ד ובש"ע א"ת סימן נ"ג סעיף ט"ז, כ' כ"ב, ובמ"א שם ס"ק כ"ד, ושם כתוב בהדיה שיום זכרון קודם לאבל.

ד. לומר שיר היחוד בכל יום בשחרית אחר התפלה. גדול קדושת שיר היחוד, אי' בתשובת הרמ"א סימן קכ"ו ורמזו עליו המ"א סי' קל"ב סוף ס"ק ב'.

ה. שלישי בשבת חתור חלילה שבת א' ושבת א' הרה"ק, ובשלוש רגלים וימים נוראים חיוב שלישי להרב, ביום ראשון של יו"ט, וביה"כ שחרית ושמיני עצרת

רגל בפ"ע לענין זה כמו פז"ר קש"ב וראש הקהל אינו חיוב לא ברגלים ולא בימים נוראים.

שורש ענין החיוב הזה ממשנה דגיטין דף ס' ע"א וענין פז"ר קש"ב אי' במס' סוכה דף מ"ז מ"ח והקיף הוא קרבן ועליה לתורה דומה לקרבן כדאי' במ"א סי' רפ"ב ס"ק י"ח.

ו. אם א"ק מכבדים לאחד בתפלה של ימים נוראים או בתקיעת שופר והוא מחמת אונס לא יכול למלאות תפקידו אזי אינו רשאי שהוא למסור את הכיבוד לאחר על דעת עצמו. רק אק"י יכבדו את מי שישיר בעיניהם. וגם זה שיש לו חזקה לתפלה ולתקיעת שופר והוא מסרב נגד א"ק בשאט נפש ואומר שהוא מוחל על הכבוד הזה הוא מאבד את חזקתו לתפלה או לתקיעה לכל ימי חייו. ואם אותו בעל חזקה הולך מחמת דוחקו למקום אחר לא איבד עדיין את חזקתו כי אנוס היה, אבל אם הוא נעדר שלוש שנים רצופות למרות שעשה את זה מחמת אונסו אפ"ה איבד את זכויותיו לתפלה או לתקיעה.

שורש ענינים אלו במרדכי פרק חזקת הבתים סי' תקל"ג ובש"ע ח"מ סי' קמ"ט סעיף ל"ד בהגהת הרמ"א מ"ש שם בדין מי שהחזיק במצוה וממה שכתב המ"א סי' קנ"ג ס"ק מ"ט דהיכי דנתיאש אפילו הוא אנוס איבד חזקתו וי"ל דאגן סהרי דבג' שנים נתיאש.

ז. סדר החיובים גם ענין דמי חיוב כך נתקן; אם יודמן ברית מילה בשבת, אזי כל המצוות המה לבעל ברית אפילו פתיחת הארון קודם שיר הכבוד, ועליו לשלם לידי גבאי צדקה לפני ש"ק חצי רייניש טליר, וכך תדין באביה של הכלה בשבת קודם החתונה אבל לא באביו של החתן ולא בקרובים. בשבת אחרי החתונה החתן הוא חיוב ודמי החיוב הם ב' פלורין וחצי. ואם יודמן יום זכרון ובעל ברית ביום אחד אזי הבעל ברית קודם למצות. אם נשאר אחד העליות, כגון שבעל יום הזכרון הוא כהן או לוי וחיובי הברית הם כולם ישראלים, או שהחייבי הברית הם כותנים ולויים ובעלי ימי הזכרון הם ישראלים, או בראש חודש או בחוה"מ או על בעל הברית לוותר מהעליות עבור בעל יום הזכרון. אבל חיוב של יום זכרון לבד שיהיה בר"ח או בחוה"מ אין כל המצות שלו אלא דין חיובו כמו כל חיוב בשבת. ואם יש שני בעלי ברית או שני ימי זכרון ככה שאין שניהם יכולים לעלות לתורה אזי יפילו גורלות ביניהם. וזה רק בתנאי אם שניהם בחזקת תושבים קבועים במקום. אבל אם אחד הוא תושב והשני הוא לא בעל זכויות במקום דוחה זה שיש לו את זה שאין לו.

שורש סדר החיובים בש"ע א"ח בלבוש סי' רפ"ב ומה שתקנו לדחות זה שיש לו דין עירוני את זה שאין לו דין עירוני כן כתב המ"א ס"ק ה' סי' רפ"ב הב"ל.

ח. בשלוש רגלים ושבת שובה מכריזין את העליות אחת אחת, ואם יש חיוב בימים ההם צריך החיוב לשלם כפל ממה שנתן בשאר ימות השנה. וביום אחרון של ג' רגלים ביום שמזכירין נשמות שהמצוות לחברא קדישא. אז נדחו החיובים וכן בימים הנוראים החיובים נדחים. ובימים הנוראים מותר לכל אחד לקנות מצוות. אשר רשאי לתקן תקנה לדחות את החיובים יש רמז במ"א סי' קל"ה סעיף ק' ז' וכן בסימן רפ"ב סוף ס"ק ח"י.

ט. בני הישובים הסמוכים לקהלה ויש להם מקומות לצמיתות בביהכ"נ דפה

ואשר באים הנה בימים הנוראים הרי הם כאנשי העיר לשלם סכום כפי אשר יושת עליהם מאק"י לפי ערך שאר התושבים פה, והרחוקים שאינם יכולים לבוא לכאן בימים הנוראים ויש להם מקומות בביהכ"נ חייבים לשלם השוואה מעות שמונה זהובים לשנה ותו לא. והרחוקים מבעלי בתים דקהילתנו שאין להם מקום בביהכ"נ וגם אינם באים לקהלתנו אין להם לשלם אלא חמשה זהובים לשנה ותו לא. ואם איתר לשלם חובת שלוש שנים רצופים ונתבע ממנו ולא פרע איבד את חזקת הקהילה.

מה שתקנו לחלק בין יש לב"ב מקום בביהכ"נ ובין אין לו, גם כמה שמחלקים אם באו הנה לימים נוראים או לא באו, כל זה יש לו יסוד בתוספתא שהביא הרי"ף ז"ל פ"ק דב"ב, מי שיש לו בית בחצר של עיר אחרת וכתב הרמב"ם פ"ה מהלכות שכנים דין ב' ז"ל; מי שיש לו בית בחצר אחר בני החצר משעבדין אותו לעשות עמם דלת ונגר ומנעול, אבל בשאר דברים אין משעבדים אותו, ואם היה שרוי עמם באותו החצר משעבדין אותו על הכול. עכ"ל. ציין במסכת יבמות סוף פרק א' ומה שתקנו שאם לא פרע לקהלה ג' שנים איבד חזקתו יסודתו בהג"ה רמ"א ח"מ סי' קנ"ו.

י. בכל השנה קודם הפסח ובעי"ב מחויבים כל בעלי הבתים לפרוע מה שחייבים לא"ק ולצדקה, ואם יאחר מחצית שנה לתברתא או אסור לו לקנות מצות בשבת ויו"ט בכדי שהחוב לא יגדל ואם תעבור שנה שלימה בלי תשלומים אזי אין לו הרשות לקחת חלק בקנית מצות.

(מלבד שתקנה זו היא לצורך הקהלה מאוד, יש עוד קצת רמז שלא לאחר מס הקהלה יותר משנה בש"ע ח"מ סי' ט' סעיף ג').

יא. מי שרוצה למכור מקומו בביהכ"נ אין לו רשות לזה בלי הסכמת אק"י וגם צריך הכרזה תחילה בביהכ"נ ואחרי ההחלטה יכתב זה בפנקס הקהלה על שם הקונה והקונה מחויב לשלם לאק"י שני זהובים, לחזן בשכר כתיבתו זהוב א' ולשמש עבור ההכרזה חצי זהוב.

(שורש ענין זה על הכרזה הוא משום ערעור וטענה אשר מוזכר בח"מ סי' רכ"ו סעיף ה' וסעיף ו' וכן נוהגים בכל קהילות קדושות. ומת שהלוקח מחויב ליתן דמי תשלומים הללו ולא המוכר מיוסד ע"פ ש"ע ח"מ סימן רל"ה סעיף ב').

יב. מי שאין לו דין עירונית אין לו רשות למכור את מקומו בביהכ"נ. יוצא מכלל זה עניני ירושה ומתנה.

(אף שכתב התשב"ץ בתשובה חלק ב' סי' ר"ה שאין דרך הקהילות לעשות תקנות על הנכסים, שהרי לכל אדם יש לו רשות צ"י נכסיו וקרקעותיו עכ"ל, — מ"מ יש לחלק בין שאר הנכסים למקום בביהכ"נ מפני שמצינו שהפריזו הרבה על המדה בענין בתשובת הרא"ש כלל ה' דין ד' והובא בט"ו י"ד סי' רכ"ח ס"ק מ"ד גבי גבית חוב מענין ביהכ"נ.)

יג. כל מי שלא ישכור מקום בביהכ"נ ואין לו מקום אחר לתפלה עליו ליתן לקופת הקהל שלושה זהובים לשנה.

(תיקון זה הוכרז לצורך הקהלה וכגון זה יש לתקן כמבואר בפתיחה).

יד. מי שאין לו מקום קבוע בביהכ"נ לא יוכר להתמנויות בין שבעה טובי

העיר אבל לברירה ולאסיפת הקהלה דעתו ועצתו נמנה באין הפרש בינו ובין מי שיש לו. וכן הדין מי שאינו מוסמך בשם חבר.

(שורש ענין זה מפני כבוד הציבור וכן יש לפרש מ"ש הרמ"א בח"מ סי' קס"ג בשם הכלבו: מי שאינו נושא בעול לא יהיה גבאי וי"ל הטעם דמשום שהוא עני ב"כ אין דבריו נשמעים. וכמ"ש בש"ע ח"מ סי' ר"צ סעיף ד' דאפיטרופוס דיתמי רשאי ללבוש בגדים יקרים ממעות היתומים שיהיה נכבד ועי"כ נשמעים דבריהם וה"ג דכוותיה והסמ"ע כתב שם טעם אחר.

ט"ו. לסמיכת חבר או מורינו לאחד מבני קהילתינו צריכים מחוץ להסכמת הרב גם העומדים בראש הקהילה להסכים. והנסמך מחויב לתת לקופת הקהל סך של שני זהב. וכל מי שאינו מוסמך בשם חבר לא יעלה לתורה לשלישי בשבת או בחג ולא לאחרון ולא לעשרת הדברות ולהפטורה בחג השבועות ולהפטורה של שבת שירה.

(מנהג זה נהוג ברוב הקהלות וטעם לדבר לחלק כבוד למנהיגי הקהלה. ומצינו קצת רמז שיוצא ככה ברמב"ם הלכות סנהדרין פרק ד' דין ה' גבי סמיכות). ט"ז. בהסכמת כל אנשי עירינו נתן חופש להרב נ"י. לחזן ולשמש ליהנות מזכות עירונית לפי דלקמן: בניהם או בנותיהם שנולדו קודם בואם לעיר או אחרי זה יש לרשות לרב דמחא עבור שני ילדים לחזקת עירונית. לחזן לשמש כל אחד לבן אי לבת אחד זכות עירונית. ואם הרב או חזן או שמש עוזבים את העיר הרי הזכות לכנים הנשארים רק במקרה ששהו אחרי תוקף החזקת אביהם שנים הודש בעיר.

(דבר זה נראה בעליל ממ"ש ר"ת הובא בסמ"ע סימן קנ"ו ס"ק כ"ו. ומפני שכח הבנים בא מכח האבות, ולכן תקנו שיהיו האבות פה י"ב חודש כמו שאמרו במס' בב"ב דף ז' ע"ב: כמה יהיה בעיר ויהיה כאנשי העיר, י"ב חודש). סדר הרח"ש משידוכין. נישואין לכל הדרים בעירנו או מצד הנערים המתעכבים כאן הם כדלקמן: להרב נ"י מסידור קידושין חמשה זהובים, מקיום שטרות ח' גרושן. מכתיבת תנאים משני הצדדים יחד ארבעה זהוב. מכתיבת הכתובה מכל צד שני זהובים, ומקבלת קנין וכתיבת שטר ד' גרושן, מקריאת התורה לחתן לפני החופה ולשבת שלאחר החופה שבעה וחצי גרושן. לשמש עבור "מי אדיר" ולמעות חופה חצי זהוב, מן חיוב ליולדת בעד נגינת "שמחים בצאתם" שבעה וחצי גרושן. עבור עליה לחבר חדש זהב לרב וחצי זהב לשמש. ובשעת עליה בעד "מורינו" הכפול.

(המנהגים הללו פשוטים ורהוטים וחלוטים בכל ערי ישראל ואם אמנם ברוב הקהלות תקני הרח"ש הם לפי ערך ממאה כך וכך, הביא המ"א בא"ח סי' נ"ג ס"ק כ"ו. אבל משום כך אין לשנות המנהג רח"ש שנהגו פה קודם. ואי משום שראוי לשלם ש"ץ לפי ממון. סומכים על הסכום שעושים לפי ערך איש ואיש).

י"ח. כל אחד יזהיר באזהרה גדולה ועצומה וקשר אמיץ וחזק, שלא להשיג גבול בדבר קל או בדבר יקר שהוא מעמד ומצד הקהלה הן בכלל והן בפרט, וכן שלא ישיג גבול דירת בית של רעהו, וגם אין רשות לשום אחד מבני עמנו לבוא לדור ולהתישב פה בלי רשות והסכמת אקר"ט דפה.

(בתשובת מהר"ם מפדואה כתב שיש בזה מי שמשגיג גבול בשכירת בתים חרם

דרבינו גרשום מאור הגולה והובא בש"ע ח"מ סי' רל"ז סעיף א'. וכ"כ ב"ד סי' של"ד סעיף הנ"ל. נידוי וחרם בלשון תקנה שם בבאר הגולה של מהר"ם, ומה שתקנו שלא להתישב פה בלי רשות יסודו בהג"ה רמ"א ח"מ סי' קנ"ו.

י"ט. אם יעדר ח"ו אחד מבעלי הבתים דפה אשר מחזיק מקום בביהכ"נ, הרי יורשיו מחויבים לשלם לקופת הקהל ג' זהובים לשנה, אם יש יותר יורשים ג"כ לא ישלמו ביחד יותר ואם יש רק יורש אחד ג"כ לא ישלם פחות, ויש להם חזקת אביהם. משהגיעו לגיל של י"ח הרי הם בעלי בתים לכל דבר ואו משלמים לפי שמאי הקהלה כמו שאר בעלי הבתים. ואם יעדר בעל בית אשר אין לו מקום קבוע בבית הכנסת, כל זמן שהיתומים קטנים פטורים מכל תשלום, וכשמגיעים לגיל של י"ח חשובים לגדולים לכל דבר. יתום אשר לומד בישיבה הוא פטור מכל תשלומים, ואם אביהם של היתומים נשאר חיב לקופת הקהלה מחויבים הם לשלם את חוב אביהם מכיון שיורשים את זכותו בחזקת הקהלה, וכל זמן שלא פרעו את חיב אביהם אין להם חזקת הקהלה, ואם עכבו את תשלום החוב יותר משלוש שנים הרי איבדו לחלוטין את חזקתם בקהלה.

(הא דהטילו מס הזה על יתומים קטנים, ואנן קיי"ל דאפי' מבנין ביכ"נ יש לפטור יתומים כדאיתא בח"מ סי' קס"ג סעיף ד' בהג"ה, מ"מ מכיון דצריכים הוצאות לבדק הבית והיתומים יש להם זכויות בתוכו דינם כמו לאגלי ג"ג, דאיתא במס' ב"ב דף ח' ע"א דאפילו מיתמי, וגם בזה שתקנו דבר קצוב יפה עשו וזה דומה קצת למה שמזכיר בש"ע ח"מ סי' ר"צ בדבר מצוה שיש לו קצבה גם מיתמי, ומה שעשו שכן ח"י יתחיל לנתינת סכום, יש יסוד בסמ"ע סי' ז' ס"ק ח' שכתב דאז הוא גבר בגוברין ומ"מ שאם לא שילם במשך שלוש שנים וכו' כבר כתוב לעיל ברמז ט').

כ. אם בן של ב"ב שיש לו חזקת הקהלה מתחתן עם בתו של מי שאין לו חזקת הקהלה ויעדר ח"ו בשנה ראשונה בלי שישאיר ז"ק, ואז עפ"י תקנות שו"ס אין לה אלא מה שהכניסה ולא כתובה והוספת, כך לא תהיה יורשת הבעל את חזקת הקהלה. (כתבו טעמיהו כי בדבר מחסרי ממון אמרו הך תקנה שלא יקויים ח"ו ותם לריק כוחכם כדאיתא בתוס' כתובות דף מ"ז ובטור וב"י באה"ע סי' נ"ג וסימן קי"ח). כ"א. גבאי החברה קדישא מותר להם לסייב בבית הכנסת ביוםא דשוקא, ואם חל יום השוק ביום ר"ח שאז יש חזקה לגבאי ת"ת להסתובב עם קופת הת"ת זה האחרון קודם והח"ק נדחתא בפניו, אם ראש חודש שני ימים כבמקרה דלעיל או מסתובבים שני הקופות, הקופה של ת"ת ביום שאין יום השוק ושל הח"ק ביום הכניסה שלפניו או שלאחריו.

(קופה של ת"ת יש לו זכות קדימה בזמן, כי טרם שניתן הרשות לח"ק כבר זכה בחזקתו הת"ת בכל ראש חודש, וגם קודם ת"ת במעלה כי אמרנו שת"ת כנגד כולם, לכן כשראש חודש רק יום אחד וזה יומא דשוקא נדחה ח"ק מפני תלמוד תורה).

כ"ב. אם הגבאי שלה פ"ל צ"ט (כרטיס לזכות אוכל, בילעט) לאחד הבע"ב וזה מסרב לתת אוכל לעני או לאורח או הגבאי ידאוג שהעני או העניה יקבלו את האוכל בעד כסף של קופת הצדקה והבע"ב הלז יהיה מחויב לשלם את דמי המזונות. (שורש הענין מהא דאמרינן במכנת ב"ב דף ה' ע"ב ממשכנין על הצדקה

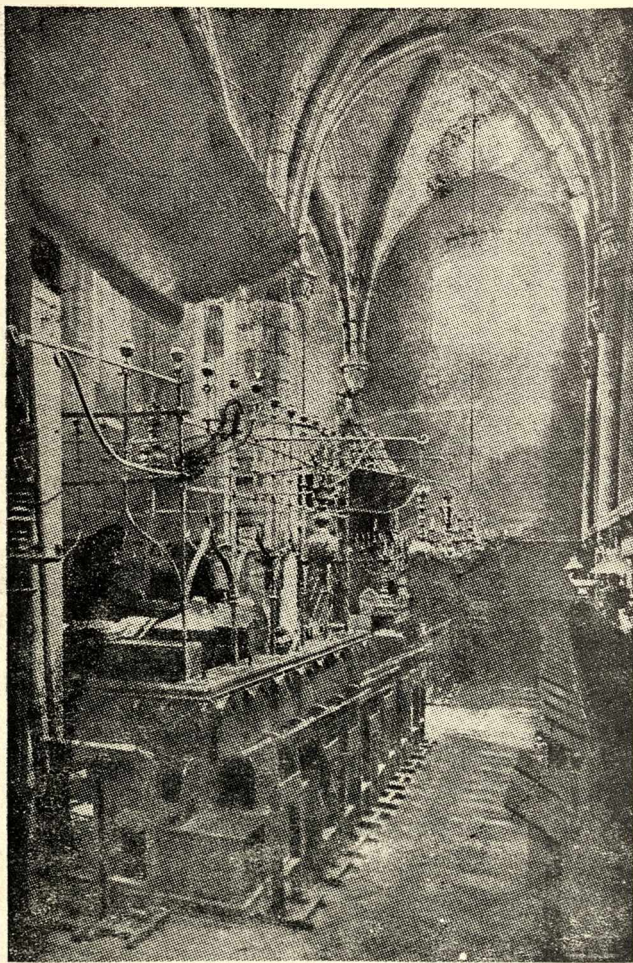
אפי' בע"ש ופירש"י אפילו אם יש לבע"ב פתחון פה להגיד טרור אני אפ"ה ממשכנין. ובבאר הגולה בי"ד סימן רמ"ח הביא ג"כ דברי רש"י. ומה שעונשים קנס מלבד ההוצאה משום מיגדר מילתא כי רגילין בהם וכיוצא בזה ראיתי בש"ע ח"מ סי' ב' ונזכר בפתיחה.

כ"ג. שלא יהיה בידי איש התמנויות של שתי גבאייות. דהיינו משהו גבאי צדקה אינו רשאי להיות גם גבאי דח"ק וכן כל הדומה לזה.

(דבר זה נלמד ממה שאירע לקדוש ישראל קדמון ר' חנינא בן תרדיון שכתב תוס' במס' ב"ב דף יוד ע"ב דאפילו בימי האמוראים לא היו צדיקים כמותו. וגם מצינו במס' ע"ז דף י"ז שנתחלף לו מעות פורים כמעות של צדקה ע"ש פירש"י ק"ו בדורות אלו דאיכא למיחש לאחלופי).

עד כמה העריכו את טיב החוננים יעיד שכתבו על הרב אפרים גומפריץ ווייזל
— חזן היודע לקרות בטוב ובנמינה בק"ק אייזנשטאט.

האביגונוס האלוף הר"ר גומפריץ ז"ל מתישבי ק"ק אסטודר, חתם על ספר זה קניתי מהונו לכבוד קוני הק' אפרים בן לא"א כמוהר"ר משה יונה מחמלניק יצו"י החונה לע"ע פה ק"ק אייזנשטט (בצילום רק הק' אפרים)

בית המדרש של קהלת איזנשטט

קישמרטון — אייזנשטט. א"ש.

אחת הקהלות העתיקות ביותר באירופה. המסמך הראשון נשמר משנת 1388. המלך זיגיסמונד שמלך על פולניה וגם על הונגאריה נתן „פריוילג“ ליוהן קאניזאי, קארדינאל של הגמוניה אסטרגום והרשה להם ליישב יהודים בא"ש.

ההיסטוריונים מגיחים שגם לפני תאריך זה ישבו יהודים בא"ש. ואלו נתברו בשנות הגירושים — 1421 גירוש וינה, 1496 מעיר אדנבורג — רחובות היהודים השתרעו מצפון לארמון הנסיך אסטרעאזי. הקהלה ארגנה על ידי משפחות שהגיעו הנה מביהם ומוראביה. המשפחות: ווילהיים, שלוינגר, פולאק, פראנקפורטר, וויזבאדן, איידליטץ, אלפנהיים, שניידר, אדלר, רוזנפלד, בונדי, מחלופ, וורטהיימר, שנפלד, גבריאלי, הס. בחלקם גרו כאן עד זמן אחרון צאצאיהם בעיר זו. שרידים מכל המשפחות האלו אפשר למצוא בעולם כולו וגם בארץ ישראל. במשך מאות בשנים נתחלפו בעלי הכפרים והעיריות עד שבמאה השבע עשרה הגיעו תחת שלטונם של נסיכי אסטרעאזי אשר התייחסו ליהודיהם בחסד ורחמים. בשנת 1670 חוברה הסביבה לאוסטריה וכאשר המלך ליאופולד הראשון גירש את היהודים מארצו נאלצו גם יהודי א"ש לעזוב את עירם. אבל בעלי האחוזות לא השלימו עם הגזירה ואתרי עמל ונדודים של 4 חרשים הוחזרו לעירם. אבל הפעם הקציב הנסיך מקום חדש בשביל בניית רחובות היהודים. וזה היה לדרומו של הארמון על שיפוע גדול של גבעה. במקום הזה הוקם כבר גיטו טיפיוסי אשר נסגר בכל לילה ונשמר מלפני כל פורץ. במלחמת הקורוצים בשנות 1707—1704 שוב נעשה המקום מסוכן ע"י קבוצות שודדים שהתחברו אל המתקוממים ועברו לעיר וינר-נייטאדט, שהיתה מביצרת היטב ושם קבלו חסות מהצבא אשר חנה שם. בשנת 1690 קבלו מכתב חסות גדול ומפורט וזמן הזה קבלו כל שאר הקהלות שבשבע הקהלות כמעט את אותו מכתב החסות באת הנסיך פויל אסטרעאזי. הקהלות האלו היו: מאטרשדורף, קוברסדורף, לאקנבאך, דויטשקרויץ-צעהליים, פרויענקירכען, קיטצע. מכתב החסות הזה נתן להם חופש גדול והרשה להם לנהל את הקהלה באוטונומיה שלמה. כהרו לעצמם שופט אשר שפט אותם לפי חוקי המדינה ובמקרים רבים לפי חוקי ישראל.

רבנים

ר' יעקב מרגליות מפראג בשנת 1526, אשר בנו רבי מאיר מרגליות נתן הסכמתו לחרם של ר' יעקב פולק נגד הרב אברהם מינץ ונגד הנגיד עמנואל מפיררה שבאיטליה.

הרב שלמה ליברמאן ה' ש' לפ"ג (1540).

הרב דוד, מעיר זינה ה' ת"ו (1650).

מהר"ם א"ש הרב רבי מאיר בן יצחק בעל "פנים מאירות" תע"ז-תק"ד (44—1717).

הרב בנימין וולף תק"ז—תקכ"ז (68—1747).

רב אשר לימל תקכ"ו—תקמ"ה (1768—1789).

הרב יחיאל מיכאל תקמ"ה—תקע"ח (1789—1818).

הרב משה פרלס תקע"ח—ת"ר (40—1818).

בלי רב ת"ר—תרי"א (51—1840).

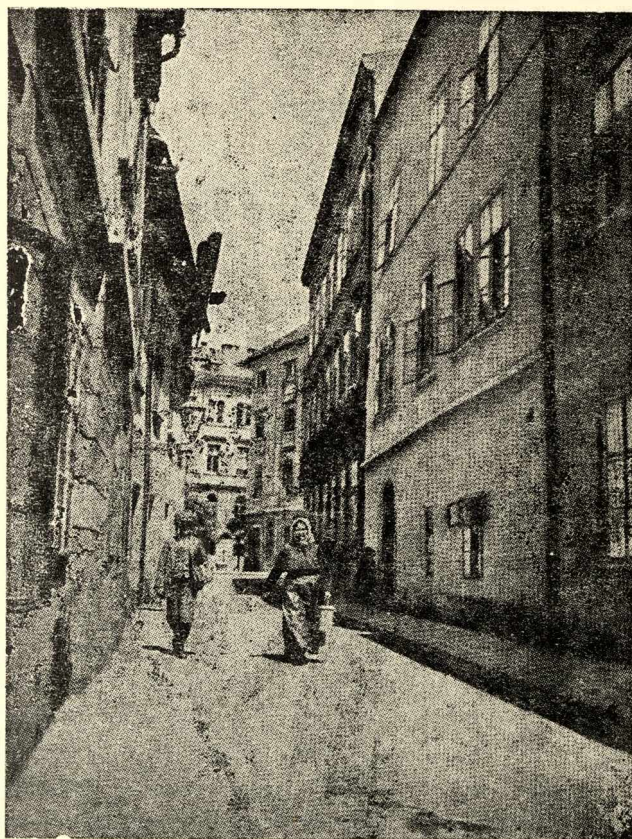
הרב עזריאל הילדסהיימר תרי"א—תרכ"ט (69—1851).

הרב שלום קוטנא תר"ל (1870).

בזמנם של מהר"ם אש, הרב לעמיל מגלוגי והרב משה פרלס נפתחו ישיבות גדולות עם מאות תלמידים. בזמנו של הרב הילדסהיימר הנהיגו גם לימודי חול בכדי שלא ישאבו בחורי ישיבה ידיעות חול ממקורות זרים, בא"ש היה חי גם ר' מרדכי מוכיח אשר הפיצו עליו שמועות שהוא משיח, וגם הרב מאיר בן חיים שכתב השגות על כתבי ר' חיים זיטל.

הקהלה החזיקה הרבה מוסדות ושני בתי כנסת מפוארים, אחד הוא רכוש הקהלה שנבנה לפני כמאתיים שנה והשני נבנה ע"י השר ר' שמשון ורטהיימר מוינה. הישיבות התקיימו עד שנת תר"ס (1900) ואח"כ התפוררו התלמידים לשאר הישיבות שבהונגאריה. הקהלה החזיקה מוסד ביקור חולים, ניהום אבלים, מקוה טהרה, ועץ חיים להתחזקת תלמודי תורה.

מבני הקהלה יצאו אנשי שם שהעשירו את מדעי היהדות בענפים שונים: פרופסור משה בנדקט, הרופא המפורסם והממציא הגאוני בשטחים רבים, פרופסור באוניברסיטת זינה ופרופ. כבוד במספר גדול של אוניברסיטאות בכל העולם, נולד גם כן בא"ש, עלה ארצה וכאן מנחתו כבוד; אלכסנדר וולף, היסטוריון ואוסף עתיקות יהודיות היה גם כן חניך ויליד א"ש המוזיאון שעל שמו הוקם על ידו 22 חדרים והכיל אוצרות מרובים של מוצגים מכל ענפי החיים היהודיים. מקורות הקהלה הזאת נשארו לדורות כמה מסמכים מענינים: כתבי יד של מהר"ם א"ש, מכתבי החסות המקוריים של נסיכי אסטרהאזי, אלו נשמרים בבית הנכאות של בית הנסיך אסטרהאזי.

רחוב הימורים באייזנשטט

אחר ר' שלום קוטנא הוזמן על כסא הרבנות הרב ד"ר זאב צבי הכהן קליין, קודם רבה של בראששו (קרונשטט של הונגריה). הוא שימש ברבנות זו במשך שנות המלחמה העולמית הראשונה, כעת הוא רבה של ביאנוס איירס שבארגנטינה, בעל מחבר ספר "חכמה עם נחלה" בכמה חלקים על אגדה והלכה.

אחריו ישב על כסא הרבנות עד שנת תרצ"א הרב עקיבא הכהן קליין, אחיו הצעיר של הרב הקודם, הוא היה התנו של הרה"ג ר' משה שמואל גלזנר רבה של קלויזנבורג אשר מנחתו כבוד בירושלים.

בשנת תרצ"א נבחר ר' מרדכי יפה שלזינגר ב"ו בן הרה"ג ר' שמואל שלזינגר, התנו של הרב הקודם, שהיה רבה של ארנויש מארוט. הרב מרדכי יפה שלזינגר כעת יושב בתליאביב והוא חבר הרבנות הראשית של תליאביב—יפו.

הדיין האחרון של הקהלה היה ר' משה קרמט ז"ל

דייני קהלת אייזנשטט

ברשימה הבאה מופיעים בצד דיינים שכיהנו במשרה רשמית של בית-דין הקהלה גם בעלי בתים כדיינים אשר חתומים על פסקי דין שונים, כשצירפו אותם להשלמת בתי הדין.

- ר' ליב בן ר' מרדכי מוכיח, בשנת תפ"ה לפ"ק.
- ר' אייזיק ירושלמי, בשנת ת"פ לפ"ק.
- ר' מאיר אולמון-גינסבורג, בשנת תפ"ד לפ"ק.
- ר' אריה יודא ליב בן זלמן ועזר, בשנת תפ"ט לפ"ק.
- ר' יוסף לבוב, בשנת תפ"ד, בשנת ת"ץ נבחר לרבה של טרביטש.
- ר' ברוך בן שאול, בשנת תפ"ד לפ"ק.
- ר' דוד בן שמואל, בשנת ת"ץ.
- ר' יעקב קופל קאמן, היה ראש הדיינים בשנת תצ"ג.
- ר' יקותיאל זלמן שפיץ, בשנת תפ"ב לפ"ק.
- ר' ליב שמרלס, עד שנת תצ"ז.
- ר' דוד בן יודא מוישניץ, היה דיין העיר בשנת תצ"ח.
- ר' יוזפא גוקש חתם בשנת תצ"ט ובשנת תק"א הוא רבה של רויסניץ.
- ר' בנימין זאב מפרסבורג (פרסבורגר), בשנת תק"ח או תק"ט.
- ר' עזריאל הכהן מהמבורג, היה דיין העיר עד שנת תקכ"ג.
- ר' אלכסנדר זיסקינד הכהן, עד שנת תקי"ט.
- ר' מאיר ב"ר משה הלוי אפשטיין, דיין הקהלה, תקכ"ג.
- ר' יוסל ב"ר שמשון מרקברייטר, עד שנת תקל"ב.
- ר' יוסף ב"ר זלמן ועזר, עד שנת תקל"ד ראש ביד"צ.
- ר' יעקב ב"ר מיכל פרלהפטר, תקס"ד.
- ר' רפאל הלן גלוגאוי, עד תקפ"ד, דיין העיר.
- ר' דוד ברייער, תקפ"ב, חבר בית דין.

נמט-קרסטור – דויטשקרויץ צעהלי-ם

הקהלה בצורתה של היום נוסדה בהתחלת המאה השבע עשרה, רבה היה אז הרב מרדכי ליפשיץ שבעזבו את העיר נבחר לרבה של במברג, תל"ד (1678): נפטר בשנת 1719 בבמברג. במלחמת הקורוצים סבלה הקהלה הרבה מאוד תסיד (1704); בשנת תצ"ה—1735 גרו בה 54 משפחות. בשנת תקל"ו (1777) פרצה שריפה איומה שבעקבותיה נחרבה כל העיירה, בתי הנוצרים והיהודים וגם בית הכנסת העתיק. ב־1780 נבנתה מחדש וגרו בה כ־100 משפחות. רבניה היו:

רב יוסף קויפמן (36—1735).

הרב יהודה ליב המבורגר, תקי"א—תקמ"ב (82—1751).

הרב יואב בר' ירמיהו, תק"ה—תקמ"ג (1805—1783).

הרב משה לוי, תק"י—תקצ"ז (1837—1806);

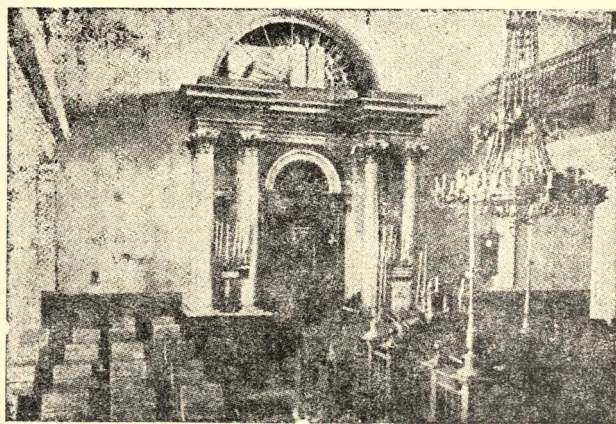
הרב מנחם כ"ץ תרמ"ג—תרנ"א (1891—1883);

הרב דוד פרידמן תרנ"א (1891).

בית הכנסת החדש נבנה בנדבנותו של הנסיד אסטרהאזי. יש עוד בית כנסת של „תפארת בחורים“, תלמוד תורה וישיבה שנוסדה בשנת תר"כ (1860). הקהלה היתה מאורגנת יפה. היו לה ביקור חולים, חבא קדישא וארגון נשים לפעולות צדקה; חברת „מלביש ערומים“ ו„משכיל אל דל“. המוסיקאי והקומפוניסט היהודי הנודע קארל גולדמארק נולד בה ובילה בה את שנות נעוריו.

בית העלמין העתיק של קהילת מטרשדורף

בית הכנסת בלקנבר

לקומפק — לקנבך

לפי תעודות הוכח שהקהלה היתה קיימת במאה ה-16. בשנת תק"ס (1800) היו רוב התושבים יהודים; מתוך 1800 תושבים 1200 יהודים. משפחת הקר היתה ביניהם מנושאי עול המנהיגות במשך שנים רבות.
רבניה:

הרב חיים בוכנך. בערך בשנת ת"כ (1660),

הרב בנימין בה"ר ר' מאיר א"ש.

הרב שלום אולמן (ר' שלום חריף).

הרב שלמה ליפשיץ.

הרב דוד אוללמן.

הרב משה דויטש.

הרב יהודה הכהן, רבה של לקנבאך, מקודם רב בינקוביץ, יליד באניהאד בעל המחבר של ספר צאינה וראינה על התורה וחמש מגילות בלשון המדוברת (אשכנזי, באותיות עבריות) עבור נשים, שהופץ ברבים במספר טופסים רבים. בסוף ימיו עלה ארצה ומנוחתו כבוד על הר הזתים.
חיבר ספר „דבר בעתו“, דרושים על פרשת השבוע, בשפה המדוברת, כעלון פריוני.

קובנר — קובנרדורף

הקהלה נוסדה במאה ה-16. התקבצו אליה בשעת הגירוש מעיר אדנבורג (רפ"ו—1526); מגירוש שטיירמארק (רנ"ו—1496), מאוסטריה התחתית (ת"ל—1670). משנה זו והלאה חיו בשקט ובלי הפרעה תחת חסותם של הרוזנים וייספרד, קרי, ונדשדי ולבסוף תחת חסותו החזקה של הנסיך אסטרסאזי. בני הקהלה חיו מהמסחר הזעיר והרוכלות בסביבה הקרובה.
רבניה:

הרב אברהם צובנר אשר לקה חלק בדיונים בשעת חלוקתן של קהלות ישראל בהונגריה. התאמץ לאחת את הקרעים ולעשות שלום בין הנפרדים. מתוך מרידות עזב את קהלתו ועלה לארץ ישראל. בני משפחתו (צובנר—שאג) מתגוררים עד היום בארץ ישראל. נפטר בשנת תרל"ז—1876.

פרויקט קירבן בולדוג-אכזר

הקהלה גוסדה בשנת תע"ד (1714), אבל יתכן שלפני זה ג"כ גרו בה יהודים באופן בלתי מאורגן. מכתב החסות המיוחד שניתן לקהלה זו בשנת תק"ס (1800) הוא המסמך היחיד שנשאר לפליטה. תוכן מכתב החסות מתאים בהחלט לדומה לזה שניתן לקהלת מאטרסדורף—מטרסבורג ואת תכנו המדויק אנו מביאים בספרנו בתרגום עברי. בית הנסיך אסטרנהאזי אמנם הגן על יהודיו באופן מועיל וגם במקרי מלחמה, רק בזמן פלישת הצרפתים לסביבה זו לא היה יכול להגן עליהם. הצרפתים חדרו לתוך הקהלה וסחבו אתם את הגאון רבי שלום אוללמן שנקרא ר' שלום תריף שהיה מילידי פראנקפורט על נהר מיין ושהיה אביהם של משפחת אוללמן הידועה שמעיר גרוסווארדיין המעטירה. הקהלה הצטרפה לשלם דמי פדיון וככה שותרר וכל משפחתו אתו. בני הקהלה עמלו קשה ומצאו את לחמם רק ברוכלות, כולם היו עניים מרודים ולא היה ביניהם עתיר נכסים. וגם את הכסף בכדי לפדות את רבם לא יכלו להמציא. אספו את כל תכשיטיהם וכלי הכסף שבתשמישי קדושה ומשכנו אותם וגם ככה לא הגיעו לסכום הדרוש והיה צורך לפנות אל קהלות אחרות בכדי לפדות את רבם מידי הצורר השובה.

בני משפחת אופנהיים הידועה מוינה שגורשו מוינה התישבו בפרויקט קירבן והקימו את יסודות הקהלה על כל מוסדותיה. את החיים היהודיים ארגן הרב נפתלי אורבך מלפני 150 שנה. הרב יצחק שוסבורג מבני עיר זו הגיע לעיר גרוסווארדיין וכיהן בה בתור רב. הרב ר' שלום תריף אוללמן, הרב משה פרהופר (אולי פשרהופר) ובנו אברהם ונכדו מרדכי היו רבני העיר. הרב שמעון לוי יסד ישיבה במקום בשנת תר"ס (1900). הקהלה החזיקה מוסדות למופת: ספריה תורנית גדולה, חברה קדישא, "מרפא לנפש", ארגון נשים לצדקה ו"יסודי התורה".

**מכתב חסות של הדוכס (הרצוג) אסטרסדורף עבור קהלת מטרסדורף,
(הוצא בשנת 1694 וחדש בשנת 1800)**

אנחנו דוכס של המלכות הרומאית, אסטרסדורף מגלנטה, עוצר של נסיכות פורכטנשטיין, בעל צלב הזהב של מסדר שטפן הקדוש, שלישו של הוד מלכותו הקיסר האפוסטולי, יועץ סתרים, גנרל של שומרי הראש האישי של אצילי הונגריה, ראש המחוז בירושה של המחוז אדנבורג

מכריזים ומאשרים בזה לפני כל אדם, כמו תחת מלכותי של הנסיך המנות פוילו אסטרסדורף שהיה בשנת 1694 פלטינוס של הונגריה, אשר הוציא בזמנו מכתב חסות לתועלת האוכלוסיה היהודית לפי תנאי הזמן, אשר כיום אחרי שינוי הזמנים יש להתאימו לתנאים הנוכחים, ואשר סעיפים אחדים אבדו את ערכם ועוד סעיפים יש לשנות לפי רוח הזמן, עם אישורנו למכתב החסות שלנו הקודם אנו החלטנו בחסדנו להוציא מכתב חסות חדש.

ראשית: אנו מבטיחים ומצהירים בזה באופן חגיגי לקהלת מאטרסדורף שאנחנו נתן לבני הקהלה ולכל אלו המסתופפים בצל קורתה את עזרתנו ואת חסותנו המליאה, ונותנים בזה חיפוש גמור לתנועה, לבטיעה, למסחר ולעבודה לא רק בשטח אחוזותינו אשר בגבולות מטרסדורף, אלא בכל מקום ברחבי מדינת הונגריה אשר שייך לאחוזותינו מותר להם לעסוק בכל העסקים אשר יש להם קשר אמת המדה, מאזנים, מספריים, ואשר עסקו בזה גם עד היום, יוכלו לעסוק בה בלי מפריע בכדי להשיג את קיומם כל זמן שעסקם לא יפריע לניהול אחוזותינו.

והשנית: אנו מסכימים בזה לקהלת מטרסדורף שיבחרו מתוך חבריהם שופט וחברי ועד אשר ישפטו וינהלו את עניניהם, וכאשר הם נבחרים עליהם להתייבב לשם היכרות ואישור עם מנהלי מחוזינו ויאשרו באופן רשמי בתפקידם. כמו כן עליהם להודיע אם אחד או כולם יגמרו את תפקידם או יתפטרו ויבחרו שופטים ונבחרים חדשים גם על אלה להתייבב לפני שלטון המחוז לשם השגת אישורם. הנבחרים יהנו מחוקיות מוחלטת וכל האוכלוסיה היהודית תהיה מחויבת להיכנע לפסקי דינם.

שלישית: אנו מאשרים לקהלת מטרסדורף לנהל את עדתם לפי המנהגים הקדומים של מנהגי הדת ומותר להם לבנות לעצמם בית כנסת, בית עלמין ומקוה והרשות בידם לבחור לעצמם רב, שמש הקהלה ושמש בית הכנסת, שוחט, חזן קברן לצרכיהם.

רביעית: בחדס מלכותנו אנו מרשים לקהילת מטרסדורף לתת רשות עבירה עבור ארבעה חייטים אשר כל אחד מהם יחזיק שוליא אחד, גם פרווה, ספר, צורף זהב ורופא לצבור. הצורף מוזהר בזה לא להמס תכשיטים ממתכות יקרות בלי ידיעת השלטונות בכדי לא לתת אפשרות ועזרה לעוברי עבירה.

חמישית: מותר ליהודים אשר עומדים תחת חסותי לייצר ולטפל ביין כשר עבור צרכיהם הפנימיים וגם לשם מכירתם לאזרחים נוצרים. אולם אסור להם למכור יינותיהם במדות קטנות ברחוב ואם משהו יתפס בעבירה זו יותרם היין יחד עם החבית. מותר ליהודי מטרסדורף גם לשרוף יי"ש ומותר להם למכור את זה לבני עדתם וגם לאזרחים הנוצרים.

שישית: בכדי להראות את רגשי החדס לבני חסותנו שבעדת מטרסדורף אנו מחליטים בזה שכל בני הקהלה יהיו פטורים ממסי השוק בשעה שיעמידו את דוכניהם ביום השוק בחוצות העיר. במקרה שיופיע יהודי אשר אינו תושב בשטח המחוז שלנו ויביא סחורות למכור בשוק שלנו או הרשות בידי השומרים לתופסו ולהענישו כחוק.

שביעית: עבור החסות והחדס שגומלים אנו ליהודי מטרסדורף עליהם יהיה לשלם לקופת שלטוני מיום הראשון לינואר שנת אלף ושמונה מאות אחרי כל ראש משפחה אשר ברשותם יש בית מגורים 10 זהובים, וכל אלו אשר אין להם בתים בעיר זהם גרים בשכירות אצל אחרים עליהם לשלם מס חסות ששה זהובים בכל שנה. פטורים ממס הזה הרב המקומי, השוחט, השמש, החזן, אלמנות משלמות רק את חצי הסכום האמור לעיל.

שמינית: הקהלה מחויבת לשלם עבור זכות המקוה, בית הכנסת ובית הספר ס"ה ששה זהובים מס שנתי, ועבור הבית העלמין החדש לפי החוזה משנת 1696 עליהם לשלם ששה זהובים.

תשיעית: אנו נותנים בזה את הרשות ליהודי העדה לשחוט בהמות דקות ולמכור אותם באטלזיהם ליהודים ולנוצרים כאחד. מה שנוגע לבהמות גסות עליהם לשחוט את זה ביחד עם הקצבים הנוצרים, וחלק הקדמי אשר יוכשר ליהודים ימכר באטלזי היהודי, וחלק האחורי וחלק הקדמי אשר יטרף בשחיטה או בבדיקה ימכר באטלזי הנוצרי. בעד פעולות האלה האטלזי הכשר ישלם לקופת שלטוני חמישים זהובים לשנה. מותנה תנאי המור שהאזרחים היהודים מותר להם להתחזק בהמה דקה רק לצרכיהם בכדי לא לגרום השחתה בשדות הגובלים עם העיר.

עשירית: אנו משחררים בזה את יהודי מטרסדורף מכל חובות כלפי הצבא, כמו איכסון חיילים או החסות מיצרני הצבא, ורק במקרה יוצא מהכלל, אם הפקודות הן ארציות ואם חלים על כל יהודי מדינת הונגריה, אזי אין להם חופש יוצא מהכלל.

אחד עשר: על יסוד זכויות הבעלות שלנו אנו קובעים בזה שכל מקרה של סכסוכים אישיים, קטטות ומריבות אשר יובאו לפני בית משפט היהודי, ואשר ישפוט את האשם בקנס של כסף, אזי שני שלישים של הקנס שייכים לקופת שלטוני ושליש אחד לקופת קהילת היהודים. במקרה שענין הקטטות יובא בפני שלטונות שלי יוקנס ניהול השלטון היהודי לפי ראות עיניהם של פקידי שלטוני. במקרה שנוצרי ירצה לתבוע יהודי למשפט או עליו לפנות אל בית משפט היהודי ורק

אם יערער על פסק דין הראשון יוכל הוא לפנות אל בית משפט הנוצרי שבעיר המחוז. אולם במקרה של תביעת יהודי נגד נוצרי יהיה עליו תמיד לפנות אל בית משפט הנוצרי.

שנים עשר: במקרה שלאחד האזרחים שבקהלת מטרסדורף יתרבו חובותיו ויגיע למצב שלא יוכל לשלם אותן אז עליו להודיע על זה לפקיד שלטוני בכדי להבטיח את זכויותיו של המלוים בתום לב.

שלשה-עשר: לא יועסקו, לא יקנו ולא יתנו הלוואות על חפצים גנובים או על חפצים אשר לא ידוע אם בעלותם היא אמיתית. במקרה שימצא חפץ אשר הוכרז עליו בבית הכנסת שמחפשים אותו או שהוכרז שזה גנוב ואם נמצא בידי קונה יהודי אז על הקונה להחזירו לבעליו מבלי שיקבל איזו תשלום שהוא מאת בעל החפץ. ואם במקרה שיתברר שהקונה ידע מראש שהוא קונה חפץ גנוב או שמקבל חפץ כזה כמשכון עבור הלוואה, אז מחוץ להחזרת החפץ לבעליו האמיתיים יש למסור את הקונה למשפט פלילי.

ארבעה-עשר: הרחובות, החצרות והבתים יש להחזיק בנקיון מוחלט. ואם מישהו יעבור על הפקודה הזאת ויתפס בעבירה עליו יהיה לשלם קנס 1 פלוין ועוד 30 קרייצר.

חמשה-עשר: עליהם להודיע לשלטוני על כל חיתוך בין לבין עצמם ובין זה עם אזרחים של קהילות שאינם שייכים לשלטוני. במקרה האחרון עליהם להודיע את זה לפקידות שלי ובעל הנכסים ישלם במקרה כזה 10 זהובים, ממעמד הבינוני 5 זהובים ומחוסר האמצעים ישלם 3 זהובים לקופת שלטוני.

ששה-עשר: במקרה שתפרוץ ח"ו שריפה בעיר אז על כולם, לפי מיטב יכולתם לעזור לכיבוייה. עליהם לדאוג שארובותיהם יוקו פעם בחודש. במקרה שהמפקח מטעם שלטוני ימצא התרשלות בשמירת הגורמים לשריפות יוקנסו העבריינים בסך של 1 גולדן.

שבעה-עשר: במקרה שאזרח יהודי יחזיק סוסים או בהמות עבודה אחרות, הרשות בידם לשלוח את הבהמות למרעה הצבורי. אבל עליהם גם לבוא לידי עמק השווה בעד החזקת המרעה עם חבריהם האזרחים הנוצרים.

שמונה-עשר: על כל מקרה של מות בקהלה אם זה צעיר או זקן יש להודיע לפקידות שלטוני בכדי שתהיה אפשרות לקבוע את סיבת המות. כמו כן מחויבים להודיע על כל מקרה של נישואין בקרב האוכלוסיה של עירי. במקרה שמישהו לא ימלא את חובתו זו יענש בתשלום של חמשה זהובים.

תשעה-עשר: אסור יהיה לקהלה לקבל חברים חדשים מאזרחי חוץ בלי אישור מוחלט ממני. במקרה שקבלה כזאת תאושר על האזרח החדש יהיה לשלם לקופתי את הסך של 10 זהוב דמי חסות. אזרחים עזברים אשר ישארו בעיר רק שלושה ימים פטורים מכל תשלום. אולם אם ישארו יותר זמן עליהם יהיה לתת תשובות על שאלות הפקידות שלי.

ולבסוף סעיף מספר עשרים: ומכיון שאנו מעניקים את חסדנו ואת חסותנו ליהודי הקהלה אנו מזכירים להם שאם גם אין אפשרות להעלות במכתב הזה את כל החובות המעשיות והמוסריות של האזרחים עליהם להתנהג ככה שלא יבואו להתנגדות לחוקים הקיימים. הם מתבקשים לתת תוקף לכל דרישה של פקידינו

ומצד שני פקידינו מחויבים להתחשב בכל הזכויות שהוענקו לאזרחים שלנו אשר בקהלתם ועליהם להתנהג כלפיכם לפי רוח מכתב החסות וזה בחסד ובצדק ובהבנה גמורה לכל מקרה ומקרה. כל זה נכריב והוקרא בעל פה בארמוני אשר באייזנשטט ביום ראשון ליאנואר 1890.
ניקולויס הדוכס אסטרהאזי.

מטבעות של הקהלה במטרשדורף בשנים תק"מ—תק"נ

מקורות בענין רבני שבע הקהלות

מובאים כאן כמה מכתבים של רבני איזנשטט והמדינה. שני המכתבים הראשונים הם כתב ידו של הרב הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר ז"ל שמתריע נגד תכנית המחדשים המתכוננים להקים בית מדרש (סמינר) לרבנים רפורמיים בעיר בודפשט. אחרי כמה שנים בבואו לברלין הקים הוא בעצמו בית מדרש כזה אבל על טהרת הקודש. שני מכתבים אלו הועתקו מהמקור אשר בידי המחבר ושהם הם רכושם של משפחת שריבר (ר' משה שריבר, חבר מועצת בני ברק). נכדי מרן הח"ס זצ"ל, שני מכתבים של רבני איזנשטט הועתקו מחוברת "ידע" עם ד—ה כרך ב, מתוך מאמרו של משה ארי ברי"דא: "מליצה גרפית". כתב רבנות של ר' עקיבא איגר, העתק מתוך ספר "אגרות סופרים".

מכתב א

ב"ה יום ב' ג' דעש"ת ותקוה טובה לפ"ק פה ק"ק איזנשטט יע"א בין כסא לעשור ישים ד' את העקוב למישור, ואז אל יתגדל על מעשהו הטהור, וכבוד ביתו הרמה יתרום ויתגדל עד למעלה, ה"ה כבוד ידידי אהובי הגאון אבדק"ק שטיין"אם"אנגר.

הנה באמת ידעתי שהימים האלה הם טרודים ונחוצים מאוד, הן מפאת קדושתם, ואף מפאת טרדת עול הצבור ה"ו אשר לכל רב ומורה בימים האלה, אבל לעומת זה ידעתי ג"כ ברור ונכון שהדבר אשר לפנינו יש לו עוד יתרון על כל שני הדברים הנ"ל. כי זה דבר הנוגע לכנסת ישראל בכלל ובפרט והוא הדבר אשר תלוי בו חיינו וימינו והיא תורתנו הקדושה והטהורה, לכן אמרתי ימים ישובו אשר לא אחד מהם אשר גדלה קדושתם על הדבר אשר לפנינו, לכן בתסד ד' אקוה שפעולת מכתבי זה יהי' נא לרצון לפני מ"כ וזה תחלי בעזר צורי וגואלי.

הנה ידוע ומפורסם לכל, שזה שנים רבות רבים מבין שרי המלוכה אשר במסחרים לחמו בחובשי הישיבות ומרביצי תורה במדינת אונגריין וכל מגמתם שאותו שליש אחד מהקנס, שהוא לערך רבע מיליון פלוין אשר בזמנו הורם מידי אורחי ישראל במדינה (הערת המעתיק: ע"י הצורך היינו בשנת 1848), הוא מיועד לבנות בתי גימנוזיות לאורחים היהודים אשר במדינתנו, נתאמת שמועה זו ע"י חוזר עם כ"ד שאלות שנשלחו ע"י השטטה לטריי בשנת תרי"ב למניננו, (1852), חוזר זה נתקבל ע"י מרן הרה"ג אב"ד דק"ק פרסבורג שליט"א. ניסוח שאלון הזה יצא מועדה מיוחדת שהוקמה למטרה זו בבודפשט, ותוכן השאלון מאשר את השמעות ששמעתי אז, וכשנודע לי הדבר הקרתי באופן נמרץ על מקור הידיעות ומכיון שרציתי לקבל ידיעות עוד יותר ברורות חיפשתי דרכים לדבר עם כל מיני נושאי משרות גבוהות בממשלה ובאמת אושרו הדברים במלואם. ובהרב פיפיות בלבי היו לי כששמעי גם מהם שהגיע הדבר לשלב של הגשמה. ובכל עת שבאתי בדברים עם גורמים ממשלתיים שונים בצבץ והופיעה התעמולה הזדונית של המחדשים לימניהם, נשאלתי מהם, איך דעתי נוטה להכריע עם

המאמינים בדברי התלמוד או עם המשמאילים ומדברים עתק על חכמי התלמוד. כי כפי ששמעו אין כל תועלת בלימוד התלמוד. ואת זה שמעתי בעוה"ר כמה פעמים, ומכל זה הבינותי שאנו עומדים לפני מלחמה אשר נטושה נגד לימוד התלמוד בכל צורותיה. ואמרתי לא עת לחשות ואם אנוכי אחשה ומצאני עון ח"ו. צריכים אנחנו להתאזר בעוז למען ד' ולמען תורתו. כי אם אנו נתעצל ונאחר רגע יהיה זה מעוות לא יוכל לתקן. לכן יש לגשת אל הקודש פנימה וכל אחד יעשה כפי יכולתו. מצדי מצאתי לנכון את הדבר להפיץ מכתב העברה (חזור; המעתיק). שבו יבורר אמיתת הדברים שכל איש אשר בשם ישראל יכונה צריך לתת תוקף ממשי לאמונתו בתורה שבעל פה ובתורה שבכתב גם יחדיו וכי אין כל אפשרות של פירוד ח"ו ביניהם. כי המה מתאימות ושכולה אין בהם. וברור יהיה להם שכל דת היהודית אין לו שארית ואין לו קיום רק עם תורה שבעל פה. ומי שיעשה חילוק ביניהם אין לו חלק בד' ובתורתו. אותם בירור הדברים צריכים אנחנו לתת גם לשרי המלכות וגם להמוני בית ישראל ככתבם וכלשונם. וה' אתנו יוציא לאור משפטינו, אוהבו נאמנו.

הק' עזריאל הילדסהיימר

מכתב ב'

ב"ה, פה ק"ק אייזשטט, יום ג' פרשת פנחס, חודש אב, כת"ר לפ"ק. שלום כנהוג.

ימחול כב' מעלתו כי באתי בזה בקוצר אמרים ולא הארכתני לפי כבודו כי אין עת להאריך. הענין אשר לפני הוא נחוצ מאד ואני הרביתי היום לכתוב לכמה וכמה רבנים גאוני הדור שיחיו. הנה בלי ספק ידוע לכבודו המעשה אשר נעשה בש"ק פרשת פנחס בק"ק אמסטרדם כי המין העם כמעט סקלו אחד מן המשמאילים אשר מרקד שם בבית הכנסת זה כשנה בעוה"ר. והנה מובן מעצמו כי הדבר הזה הוא חלול ה' ואין לשער ואין לספר גודל הנזק אשר יבוא לכל צד המאמינים בכל הארצות ובכל המקומות (הדגשת הכותב) אם לא יתאספו רבני ארץ רובם ככולם שיעבירו קיל במחנה העברים. כי לא זו הדרך לבוא אל מבוקשנו כי כה יעקב אינו רק בפה, ואך ורק בלימוד התורה ובדרכי המוסר.

ובאשר הדבר נחוצ מאוד ע"כ אבקש מכ"מ לתת הסכמתו לתת מודעה בעתון "אוראעליט" במקדם האפשרי ונא ישיב את תשובתו וחתימתו עם חתימתו ביחד עם דייני צדק דשם.

ואני כתבתי היום גם לק"ק אמסטרדם שעל ראשי העדה דשם הוטלה החובה הראשונה לעשות בזה. כתבתי היום לגדולי הרבנים במדינת אשכנז הרה"ג דק"ק אלטונה וק"ק וירצבורג ולפי דעתי זה צריך להופיע בעתוני היום. וזה יהי' תוכן ההודעה:

אנחנו הח"מ קראנו בדאבון לב בעתונים, אם אמנם ממקור חד צדדי, על מה שקרה בבית הכנסת בק"ק אמסטרדם, ואם גם אפשר להבין את המעשה מתוך גישה נפשית, אבל זה מתנגד בהחלט להוראות ולדרכיו של היהדות הנאמנה. ואסיים בנחמת ציון וירושלים, כאוות נפשו ונפש ידידו,

הק' עזריאל הילדסהיימר

מכתב ג'

הרב אשר לעמיל מגלוגוי אב"ד דק"ק אייזנשטט כתב וחתם על תקנה דלקמן: בהתאספו ראשי עם יחד, בצירוף יחידי סגולה היום דלמטה מצאנו הכרח גדול לעשות תיקון שמחויבים שבעה טובי העיר לשבת בבית ועד עכ"פ פעם אחת בשבוע, דהיינו ביום א' דשבת. ומי משבעה טובי העיר אשר ימאן לבוא לבית הועד ביום המוגבל, מחויב ליתן קנס בכל פעם שלוש וזהבים רייניש, חצי לשררה יר"ה וחצי לצדקה, אם בשלא יהי' פה או שיהי' לו איזה אונס גלוי. ותקנה זו היא צורך גדול ע"כ יהיה בחק ולא יעבור. נעשה אור ליום א' י"ט טבת תקל"ז לפ"ק.

הק' אשר לעמיל הלוי מגלוגוי.

מכתב ד'

הרב יחיאל מיכל הלוי מגלוגוי אב"ד ק"ק אייזנשטט (נפטר בשנת תקע"ט) שהיה בנו של הרב הקודם, כתב וחתם על תעודת חבר להב' יונה דוב באנדי בדלקמן:

"לקרותו בשם החבר ר' יונה דוב וכאשר יזכה לבנות ביתו לברכה, יחדש המלוכה בצרוף הסמכות א"ק בהעלותו לברכת התורה, ואקוה כי יחזיק מעוזו וגדי יעשה תיש כארי שבחבורה, ויהי לכבוד ולתפארת לו ולמשפחתו היקרה. הכ"ד פה ק"ק א"ש יום א' כ"ה תשרי תקע"ה לפ"ק.

נאום הק' יחיאל מיכל הלוי מגלוגא"

קהלת איינזשטט רצתה להתכבד בבן עירה והזמינה את הגאון רבי עקיבא איגר לכהן פאר ברבנות העיר. אבל הוא סירב לקבל את המשרה. והנה זה לשון כתב המינוי:

מכתב ה'

בע"ה, היום הזה תאמרנה, לכו נאספה את העדרים, לחשוב מחשבות המצטרפות לידי מעשה, מעשה חייא שלא לשתכח תורה מישראל, להתזיר עטרה ליושנה, להדר בפלפולא פלפלא חריפתא, וסמוכין דאורייתא להגדילה ולהאדירה, לנזר ולעטרה לקרב אלינו להיות יושב בתוכינו ה"ה אמ"ו הרב הגאון האמתי חסיד ועניו, מרגניתא דלית ביה טימא, קדוש ישראל מוהר"ר עקיבא גינז נ"י מילידי קהלתנו להיות לנו לראש ולעינים, וזה האור אשר נלך לפנינו ובצלו נחיה תוך ד' אמות של הלכה, ומבארז באר מים חיים אנו מתאוסם לשתות. אין למדין מהכלל אלא פורטים דברינו שאנחנו מחויבים מקהלתנו ליתן להרב הגאון הנ"ל כדי מחיתו במזומנים, מדי שנה בשנה לאריכות ימים ושנים, שלושה אלפים זהובים במזומנים, כל רביע שנה אנטיציפאדה (למפרע) שבע מאות וחמישים זהובים, מיום דלמטה התחלתו, מלבד דורות בקרבא הנייתא יותר מכרי יכולתינו, לקיים: הממלא לגמיו של ת"ת כאילו מנסך מים על גבי המזבח, וכללא של דבר בחרנו שני אנשים להיות להם עינא פקחא תמיד לגבות המעות ולמסור לאמ"ו הגאון נ"ל לזמנו כ"ל ושלא יחסר לאמ"ו הרב הגאון נ"י לפרנסתו שום דבר ח"ו, ואם מעט ואוסיפה זכו, כי כל מגמתינו שיהי' פרנסת אמ"ו הגאון נ"י ברווח בלי שום דאגה, ומה גם מחויבים אנו להחזיק ישיבה מבחורי חמד שיבואו לכאן לחסות תחת צל כנפיו, ועלינו לתת ארוחתם כדי שיוכל להרביץ תורה כראוי, נוסף לזה יהי' אמ"ו הרב הגאון נ"י כחד מתושבי קהלתנו בכל הליכותיו בלי שום חילוק, ולא יהי' עליו הכבדה כלל מצרכי הקהלה, הן במסים וארגוניות או לשאר צרכי הקהלה, יהי' מה שיהי', זו ואין צריך לומר זו, שזרעו וזרע ורעו ע"ע חפשים להיות אנשי צבא.

כדברים האלה קבלנו עלינו ועל זרענו דברי הברית הזאת ודברי קהל אין צריכים קנין ודי בקבלה זו שקבלנו עלינו לאשר ולקיים את כל הנ"ל לשם שמים בלי שום פניה, רק להחזיק עבודת התורה, כי היא חיינו ואורך ימינו, ויושב בשמים ישקיף בהשקפה טובה עלינו, וישלח ברכה במעשה ידינו, ותשרה שכנתו בינינו, וירק משפע ברכה עליונה לעדתינו, וכל זאת כתבנו וחתמנו למען תהי' ביד הרב הגאון הנ"ל לעדות ולמשמרת, והאמת לא נעדרת.

ד"א העומדים על הפקודים פקודי בני ישראל ראשי ומנהיגי הקהלה, שבעה טובי העיר עדת ישורון ק"ק איזנשטט יע"א, מוצש"ק נגהי ליום א' ט"ו לירחא תליתאי שניתן אורייתא לעם תליתאי תק"ע לפ"ק.

הק' פייבל באנדי

הק' מענקי ענגלנדר,

הק' חיים וואלף סג"ל,

וואלף קלאבר,

הק' אלי' מאחאלוף,

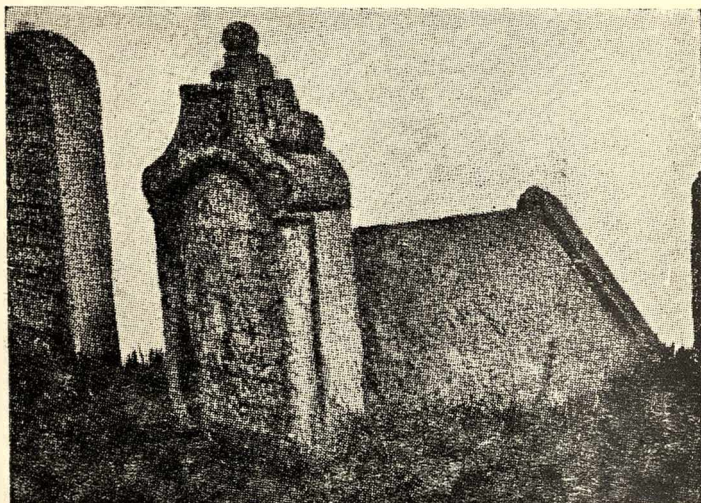
הק' אשר בן הר"ר אליעזר מבומסלא,

הק' זלמן אוסטרליטץ סג"ל.

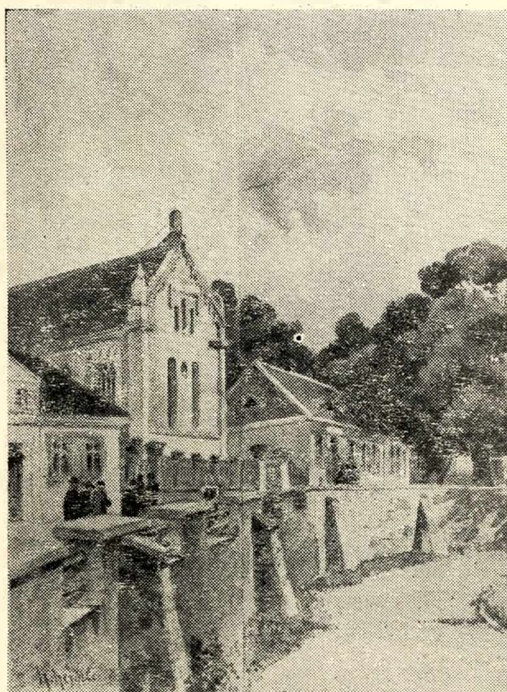
כל הנ"ל העתקתי אות באות בלא חסר ויתיר היום יום ה' חנוכה א' דר"ח טבת תקע"א לפ"ק, ולראי' באעה"ח

הק' זעלקי אדלר ש"ץ ונאמן פה ק"ק איזנשטט.

כתב הבר מהרב יחיאל מיכל הלוי מגלוגא רב ואב"ד של מטרסדורף.

מצבת קברו של מהר"ם א"ש בעל פנים מאירות

בית הכנסת בקויברסדורף, אשר נבנה מתרומת הנסיך אסטרעאזי.

כרתה ידו של הרב אשר לצמח הלוי מנג'וגא, בבה של אינושטט, בשנת תקל"ז לפ"ק.

22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 5

חזונו של הרב אברהם שאג ז"ל

מקורות:

- אבני א"ש: דובר ואכשטיין וינה, תרפ"ב.
 אוצר ישראל: י. ד. אייזנשטיין, ניוירק, תשי"ב.
 שם הגדולים מארץ הגר: הרב יקותיאל גרינולד, אוהיו.
 דעת קדושים: הרב ישראל טוביה אייזנשטט, פטרבורג תרנ"ז—נ"ח.
 Magyar Zsidó Lexicon, Ujvari Peter, Budapest 1929.
 Magyar Zsidó Szemle, Budapest, 1884—1918.
 Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Eisenstadt und den Siebengemeinden; Dr. Berch. Wachstein Wien—Leipzig 1926.
 Jahrbuch fuer Juedische Volkskunde 1924/1925 Dr. Max Grunwald; Mattersdorf.
 Josef Pick; Juedische Geschichtliche Staetten in Wien und Oestreich.
 MULT es JOVO 1913 Dr. Pollak Miksa; a Soproni Getto.

370 המספר הסדורי:

חוקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שלא מתוקן. אבל שגיאות מי יבין.
 ואם יש למישהו הערות או הוספות לקורות הקהלות האלה אקבלם בתודה וברצון
 והנני מוכן להוסיף על החומר במהדורה חדשה.
 תודת המחבר נתונה בזה למר מ. א. בר-יודא שהעמיד לרשותי גלופות
 מכתביד של רבני אייזנשטט.

